

Kulturarv i krig och konflikt

– en forskningsöversikt

Peter Haldén

Francis Esparraga Lisa Karlborg

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet, 2016

Kulturarv i krig och konflikt – en forskningsöversikt

FoU finansierat forskningsuppdrag och publikation

Författare: Peter Haldén, Francis Esparraga och Lisa Karlborg– Försvarshögskolan

Omslagsfoto: Stari Most bro i Mostar, Bosnien Hercegovina, augusti 1974. Foto: Wikipedia.

Upphovsrätt enligt Creative Commons licens CC BY-NC-ND

Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/>

ISBN 978-91-7209-762-9 (pdf)

Innehåll

Inledning	4
Kulturarv	6
Kulturarv och samhällen	6
Kulturarvsarbete	7
Kulturarv före, under och efter krig	13
Kulturarv i krigstid	13
Kulturarvsarbete i krigstid: strategier, utmaningar och dilemman	15
Rättsligt skydd av kulturarv i krigstid	20
Kulturarvsarbete och återuppbyggnaden av samhällen efter krig	26
Kulturarvsförluster i 1900-talets krig	29
Första världskriget	29
Andra världskriget	30
Krigen i forna Jugoslavien 1991–1999	31
Afghanistankrigen	35
Irakkrigen	38
Islamiska Staten i Syrien	40

Inledning

Under 2015 kom kulturarv i fokus för världens uppmärksamhet men på ett mer ovanligt och tragiskt sätt än vad vi hade önskat. Den "Islamska statens" (Daesh) framfart över Mellanöstern innebar inte bara ett oerhört högt pris i mänskligt lidande utan även för de ovärderliga kulturskatter som regionen rymmer. Även om kulturföremål drabbats i de allra flesta krig, stod det tidigt klart att IS gjorde byggnader, böcker och kulturföremål till måltavlor. Som ett led i att skapa ett nytt Islamiskt välde, ett kalifat, i de muslimska länderna förklarade IS krig mot vad man såg som hedningar, otrogna och avfällingar. Dessa skulle utrotas, omvändas, eller underkastas. IS politiska program kan beskrivas som ett slags "religiös rensning" – en motsvarighet till 1990-talen, "etniska" dito. I deras vision måste i ett första skede den muslimska världen omvandlas till vad IS menar är en rent islamsk tillvaro, därefter ska resten av världen erövras. I detta ingår att kulturella föremål som skapats av icke-islamiska eller för-islamiska civilisationer måste förstöras. Samma dom förkunnades över islamiska kulturer som kunde betraktas som otillräckligt rättrogna. Som en konsekvens har IS-styrkor inlett en kampanj för att förstöra "hedniska" platser och konstskatter. I augusti sprängde IS-krigare det tvåtusen år gamla templet Baal Shemin i staden Palmyra i Syrien som de erövrade i maj.¹ Chefarkeologen Khaled al-Asaad, en av de främsta arkeologerna i regionen, mördades av IS då han vägrat röja var vissa konstskatter gömmts.² Tidigare under året hade IS förstört lämningarna av den Assyriska staden Nimrud (från 1200-talet f. kr.) med hjälp av sprängmedel och bulldozers.³ När IS intog den strategiskt och ekonomiskt viktiga staden Mosul i Irak genomfördes en systematisk förstörelsekampanj mot museer, bibliotek och universitet.⁴ Snabbt spreds videoklipp på sociala medier som visade IS-krigare som slog sönder assyriska och babyloniska statyer med släggor. Säkerhetsanalytiker slog snabbt fast att förstörelsen utgjorde en viktig beståndsdel i IS propaganda som riktar sig både regionalt och globalt.

Även om IS krig mot kulturarvet präglats av en sällan skadad intensitet och systematik är detta inte det enda exemplet på islamistiska rörel-

1. "ISIL destroys ancient temple in Syria's Palmyra", 25 augusti 2015.

<http://www.aljazeera.com/news/2015/08/isil-destroys-ancient-temple-syria-palmyra-unesco-world-heritage-isis-baal-shamin-150823212050325.html>. Hämtat 2015-12-30.

2. "Syrian archeologist 'killed in Palmyra' by IS militants", 19 augusti 2015.

<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-33984006>. Hämtat 2015-12-30.

3. "Islamic State video 'shows destruction of Nimrud'", 12 april 2015.

<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32273672>. Hämtat 2015-12-30.

4. "Isis destroys thousands of books and manuscripts in Mosul libraries", 26 februari 2015.

<http://www.theguardian.com/books/2015/feb/26/isis-destroys-thousands-books-libraries>. Hämtat 2015-12-30.

ser som förstört misshagligt kulturarv i en slags bildstormariver. Under talibanernas styre i Afghanistan (1994–2001) förfärades världen när regimen sprängde de väldiga Buddha-statyerna i Bamiyandalen. Statyerna och andra helgedomar i dalen utgör de viktigaste monumenten inom den västra buddhistiska kultursfären men utdömdes som avgudabilder av talibanernas ledare Mulla Omar.⁵ I andra ändan av den islamiska världen skedde liknande dåd när islamistiska rebeller intog staden Timbuktu i nordöstra Mali. Rebellerna förstörde sekelgama sufistiska helgedomar och började förstöra de stora och ovärderliga samlingarna med manuskript som förvarats i offentliga bibliotek och statliga samlingar.⁶ Samtidigt som IS och andra islamister förstör kulturföremål och kulturarvsplatser i mycket stor skala ägnar de sig också åt plundring i syfte att finansiera sin verksamhet. De utnyttjar och underblåser den illegala marknaden för böcker, antikviteter och andra artefakter för att kunna fortsätta sina krig och sitt imperiebyggande. Följden blir att konstföremål som hör hemma i offentliga, sammanhållna och väldokumenterade samlingar skingras och hamnar i privata samlingar, undanhållna från allmänheten och förlorade för forskningen och för eftervärlden. Unesco har upprepade gånger uppmärksammat detta samband och driver på för att hejda plundringen och handeln.⁷

Som denna forskningsöversikt visar finns det en hel del forskning om kulturarv i krig och konflikt inom statsvetenskap, kulturhistoria, juridik, historia m.fl. ämnen. Framför allt finns mycket forskning om de konsekvenser som krigen på Balkan under 1990-talet förde med sig för kulturarv och kulturskatter. Även kriget i Irak under 2000-talet och första och andra världskriget är väldokumenterade. Med tanke på den pågående katastrofen för kulturarvet i det östra Medelhavsområdet och den akuta risk som såväl islamiströrelsers verksamhet som bekämpandet av desamma utsätter kulturarvsplatser och föremål för över stora delar av den islamska världen krävs dock mycket mer forskning. De nu pågående krigen aktualiserar en rad frågeställningar om hur kulturarv kan bevaras, skyddas men även exploateras i krig.

5. "Cultural Landscape and Archeological Remains of the Bamiyan Valley". <http://whc.unesco.org/en/list/208>. Hämtad 2015-12-30.

6. "Faith's archivists. Catholic monks in Minnesota are helping to save a trove of Islamic treasures in Mali", *Economist* 19 december 2015. <http://www.economist.com/news/christmas-specials/21683977-catholic-monks-minnesota-are-helping-save-trove-islamic-treasures>. Hämtat 2015-12-30.

7. "UNESCO Chief: ISIS Systematically Destroying Heritage Sites", *Haaretz* 22 augusti 2015. <http://www.haaretz.com/middle-east-news/1.672347>. Hämtat 2015-12-30.

Kulturarv

Kulturarv och samhällen

Kulturarv är av stor betydelse för utformningen och fortlevandet av olika folkgruppers kulturella, etniska, politiska och religiösa identiteter, vilka i sin tur utgör viktiga faktorer i väpnade konflikter. Följande litteraturöversikt fokuserar på de roller som kulturarv kan spela i krig.

Globaliseringen skapar nya behov och utmaningar att definiera – och bevara – ständigt föränderliga kulturarv åt eftervärlden. I traditionell benämning åsyftar kulturarv framförallt materiella ting, såsom artefakter, byggnader och monument (Logan, Craith, & Kockel 2015), men även kulturlandskap anses inneha kulturellt, sociopolitiskt eller religiöst värde (Aikawa 2004; Rössler 2006; Gfeller 2013). Dagens bredare definition av kulturarv innefattar även immateriella beståndsdelar, något som United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Unesco 2003) identifierar som de olika uttryck, kunskap och färdigheter som samhällen och grupper använder för att levandegöra sin kultur. Exempel på detta är muntlig historia, språk, traditioner, myter, ritualer, scenkonst och hantverkskunskap. Få artefakter, händelser och traditioner har ett bestående egenvärde genom tid och rum (Gfeller 2013; Labadi 2013). Istället är det förhållandet mellan en kulturs materiella och immateriella dimensioner som formar den samtida tolkningen av kulturellt värde (Bortolotto 2007; Hosagrahar 2009; Arispe & Amescua 2013; Aykan 2015). Den rådande synen på kulturarv är därför socialt konstruerad; tolkad och formad av varje generations särskilda erfarenheter, behov, och konstruktion av sin egen identitet.

Konstruktionen av ett kulturarv utgår således från olika samhällsaktörers egen förståelse av kultur, samhällsstrukturer, historia, nationalitet, ideologi, religion och etnicitet (Graham & Howard 2008). Framförallt samspelar synen på kulturarv vanligtvis med människans behov av att bekräfta sin egen identitet – antingen som del av en nation, ett samhälle, en folkgrupp, eller som individ. Av förståeliga skäl leder tolkningarna ofta till motstridiga uppfattningar om vad som utgör ett värdefullt kulturarv och vem som är dess rättmätiga ägare. Synen på ett kulturarvs materiella och immateriella beståndsdelar är således inte en statisk eller ensidig konstruktion, utan en mångsidig tolkningsprocess stadd i ständig utveckling. Med denna utgångspunkt har forskningen om kulturarv alltmer inkluderat kritiska perspektiv som betonar att alla aktörer som är inblandade i kulturarvsarbete eller studier av kulturarvsarbete själva deltar i denna tolkningsprocess (Waterton, Smith & Campbell 2006; Harrison 2013; Waterton & Watson 2013).

Kulturarvsarbete

Genom att betona att kulturarvsarbete i högsta grad är en dynamisk och selektiv process, väcks en rad frågor om vilka aktörer och skeenden som kan forma rådande föreställningar om vad som utgör ett kulturarv som ska bevaras åt eftervärlden (Harvey 2001). Historiskt sett har stater haft störst inflytande över och ansvar för kulturarvsarbete. Stater har haft betydande makt att definiera den officiella tolkningen av ett nationellt kulturarv. De har också förfogat över ett lands urvalsprocesser och åtgärder för kulturarvsarbete. Konstruktionen av nationella kulturella identiteter har ibland används för att befästa maktförhållanden. Ett exempel är att kolonialmakter under 1800- och 1900-talen påtvingade de underordnade befolkningarna en identitet och en historieskrivning som de själva inte varit delaktiga i att skapa (Tunbridge 2006; Hosagrahar 2009; Telesetsky 2009).

Idag är en rad olika aktörer, såsom forskare, museitjänstemän, arkeologer och konstnärer som arbetar utifrån olika teorier, metoder, och material involverade i kulturarvsarbete (Artioli 2010; Schorlemer & Stoll 2012). För att spåra och tolka en artefakts specifika kulturella betydelse och historia krävs teknisk analys, arkeologi och konservering och specialistkunskaper från olika humanistiska discipliner. Studiet av kulturarv och dess bevarande har således breddats över tid, från sitt ursprung inom arkeologi och studiet av historiska monument och byggnader till att även innefatta de sociopolitiska och immateriella dimensionerna av olika kulturer och subkulturer (Nelson & Olin 2003; Ruggles 2012; Merrill 2015). Artioli (2010) menar att eftersom få forskare besitter de många olika kunskaper som krävs för att korrekt kontextualisera sina forskningsresultat har studiet av kulturarv och bevarande av kulturarv betydande kunskapsluckor.

På den internationella arenan är Unesco en huvudaktör för kulturarvsarbete. Organisationen upprättades efter andra världskrigets slut för att främja internationellt fredsbyggande och interkulturell solidaritet, tolerans och förståelse genom att stödja världens kulturarv. Framför allt stöttar Unesco sina medlemsländers ansträngningar att skydda och tillvarata det egna kulturarvet (Prot 2005).

Därutöver har organisationen upprättat en samling internationella konventioner för att stärka det internationella stödet för att skydda materiella och immateriella kulturarv (Prot 1997; O'Keefe 2002; Jeffery 2004; Hu 2008; Maarleveld, Guérin & Egger 2013). Unesco har även upprättat världsarvslistan som är en förteckning över de platser och monument som utgör mänsklighetens samlade kulturarv (Rao 2010). För att ett objekt ska tas med på världsarvslistan måste det uppfylla krav på betydande universellt värde, autenticitet och integritet. Detta förutsätter att de medlemsstater som ratificerat eller stödjer Haagkonventionen (Unesco 1954a) och dess två protokoll (Unesco 1954b, 1999) implementerar nödvändiga rättsliga åtgärder (Alberts & Hazen 2010; Becchetti, Solferino & Tessitore 2015). Världsarvslistan är en del av Världsarvskonventionen, som initierades efter

andra världskriget och antogs av Unescos generalkonferens 1972.⁸ Konventionen betonar att kultur- och naturarv löper en allt större risk att förstöras, inte bara av naturligt förfall utan av snabba socio-ekonomiska förändringar som förvärrar förstörelse och skador. Då försämring eller förstörelse av kultur- och naturarv innebär att mänsklighetens arvslott blir fattigare betonade Unesco (1972) att nya instrument måste upprättas för att skapa ett kollektivt skydd av kultur- och naturarv. Konventionens mål är att de länder som undertecknar den ska stifta lagar och inrätta myndigheter som ska skydda kultur- och naturarv i sina egna länder.⁹ Hittills har 192 stater ratificerat konventionen.

Under efterkrigstiden har kulturarv kommit att politiseras alltmer och idag utgör kulturarv i olika former en källa både till samarbete och till konflikter (Silverman 2011; Meskell et al. 2015). Exempelvis visar forskningen att Unescos internationella konventioner har tolkats olika av olika medlemsstater (Hu 2008; Leimgruber 2010; Foster 2015) i olika geografiska regioner (Meskell, Liuzza & Brown 2015), och inom länder. Bland annat har konflikter uppstått mellan stater och icke-statliga aktörer om vilka metoder som ska användas för att implementera Unescos riktlinjer (Foster & Gilman 2015).

Trots ökad internationell samverkan och skydd av världens kulturarv identifierar forskningen flera utmaningar för kulturarvsarbetet. En utmaning är hur kulturarv ska förvaltas i det föränderliga informationssamhället, i synnerhet i och med övergången från tryckta dokument och fysiska arkiv till digitala former och källor (Prodan 2013; Rothenberg 1995; Ikeuchi & Miyazaki 2008; Koch 2013). Andra faktorer som hotar kulturarvet är slitage, klimatförändringar och väpnade konflikter. De sistnämnda samverkar med bristen på fullvärdigt internationellt skydd och reglering, omfattande illegal handel med kulturobjekt, samt bristande nationella incitament och kapacitet för förvaltning (Maniscalco 2005; Barthel-Bouchier 2012). Bland dessa utmaningar har tongivande internationella överenskommelser fokuserat på att stärka skyddet mot kulturarv i krigstid (se nedan), samt att stävja plundring och illegal handel med kulturegendom.

De flesta länder utsätts för plundring och illegal handel men i olika utsträckning. Forskningen pekar dock ut ett antal, ofta samverkande, faktorer som särskilt påverkar risken för storskaliga problem (van Beurden 2005). Av dessa betraktas stora inkomstklyftor och utbredd fattigdom som de huvudsakliga orsakerna till plundring och illegal handel med kulturobjekt (Brodie 2005). Den starka tillväxten i världsekonomin är också en bidragande faktor, eftersom det har ökat efterfrågan på unika och värde-

8. På engelska: Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>. Hämtad 2016-04-13.

9. Unesco "Världsarvskonventionen".

<http://www.unesco.se/kultur/unescos-arbete-med-konventioner-inom-kulturomradet/varldsarvskonventionen/>. Hämtad 2016-04-13.

fulla kulturföremål, vilket i sin tur stimulerar den internationella illegala handeln. I samband med detta menar hittillsvarande forskning att kombinationen av den internationella antikvitetsmarknaden, ökad turism och hög andel utländsk närvaro har en blandad effekt på länders kulturarvsarbete. Å ena sidan kan ökad internationalisering generera resurser som kan användas för att förvalta och skydda nationella kulturarv. Å andra sidan kan ökad internationell uppmärksamhet leda till att kulturegendomar ökar i värde, vilket i sin tur ökar riskerna för olagliga utgrävningar, plundringsförsök och illegal handel (Gill & Chippindal 2002; Brodie 2005; Kersel 2012; Campbell 2013; Dietzler 2013; Braavig 2014; Vadi & Schneider 2014). Kulturegendomens geografiska läge anses vara en faktor som avgör hur stor risken är för att kulturföremål smugglas ut ur landet och säljs på den internationella marknaden.

Svårövervakade områden som ligger nära landsgränser är särskilt utsatta. Litteraturen pekar även ut rådande sociala värderingar som en potentiell riskfaktor för ökad plundring. Samhällsvärderingar och synen på ett visst kulturarvs värde förändras över tid. Vi ser detta särskilt tydligt i samband med olika globaliseringsprocesser och olika samhällens försök till modernisering (Noyes 2013). Plundringens omfattning påverkas således av att lokalsamhället inte anser att hotade kulturföremål är tillräckligt värdefulla (van Beurden 2005).

I existerande forskning diskuteras olika metoder (utöver rättsliga, se nedan) för att stävja plundring och illegal handel av kulturföremål. Ett sätt är självreglering, som syftar till att skapa och stärka professionella normer och etik inom kulturarvsarbete. Genom att öka kunskapen om vikten av att upprätthålla en global samsyn om kulturarvsarbete underlättas nationella beslutsprocesser för enskilda länder gällande förvaltandet av kulturarv. I linje med detta har International Council of Museums (Icom) upprättat en ”röd lista” över kulturobjekt som riskerar att hamna på svarta marknaden. Syftet med denna lista är att sprida kunskap, men även att ge etisk vägledning till nationella offentliga och privata aktörer som på olika sätt är involverade i kulturarvsarbete, såsom museiintendenter och konstsamlare. I anslutning till att öka kunskap och söka ändra normer och beteenden har det visats sig effektivt att erbjuda utbildning till all personal som arbetar med kulturegendom, om betydelsen och värdet av kulturarvsarbete. Detta inkluderar försök att aktivt informera och utbilda allmänheten, genom exempelvis medier eller olika konstformer, såsom radio eller teaterföreställningar (Sandholtz 2007; Hart & Chilton 2015). Om man ökar lokalbefolkningens medvetenhet om kulturarvet och dess betydelse så ökar möjligheten att skapa en starkare lokal förankring och incitament att skydda kulturegendom (van Beurden 2005). Flera utbildningsinitiativ har utgått från Sverige, till exempel SAMP (Swedish African Museum Network) och ALAS-nätverket (Afrika-Latinamerika-Afrika-Sverige), som båda stöttar gränsöverskridande samarbeten och kunskapsutbyten om kulturarvsarbete (Mitchell & Lane 2013).

Referenser

- Aikawa, Noriko. 2004. "An Historical Overview of the Preparation of the UNESCO International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage." *Museum International* 56(1-2): 137-49.
- Alberts, Heike C och Helen D Hazen. 2010. "Maintaining Authenticity and Integrity at Cultural World Heritage Sites." *The Geographical Review* 100(1): 56-73.
- Arispe, Lourdes och Cristina Amescua (red.). 2013. *Anthropological Perspectives on Intangible Cultural Heritage*. Springer.
- Artioli, Gilberto. 2010. *Scientific Methods and Cultural Heritage: An Introduction to the Application of Materials Science to Archaeometry and Conservation Science*. Oxford: Oxford University Press.
- Aykan, Bahar. 2015. "'Patenting' Karagöz: UNESCO, Nationalism and Multinational Intangible Heritage." *International Journal of Heritage Studies* 21(10): 949-61.
- Barthel-Bouchier, Diane L. 2012. *Cultural Heritage and the Challenge of Sustainability*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press, Inc.
- Becchetti, Leonardo, Nazaria Solferino och M Elisabetta Tessitore. 2015. "How to Safeguard World Heritage Sites? A Theoretical Model of 'Cultural Responsibility'." *International Review of Economics* 62(3): 223-48.
- Bortolotto, Chiara. 2007. "From Objects to Processes: UNESCO 'Intangible Cultural Heritage'." *Journal of Museum Ethnography* 19: 21-33.
- Braavig, Jens. 2014. "Iconoclasm - Three Modern Cases." I *Iconoclasm from Antiquity to Modernity*, red. Kristine Kolrud och Marina Prusac. Burlington, VT. Ashgate Publishing Company.
- Brodie, Neil. 2005. "A Future for Our Past: International Symposium for Redefining the Concept of Cultural Heritage: Organized by the Istanbul Initiative at the Istanbul Bilgi University, Dolapdere Campus, June 24-26 2004." *International Journal of Cultural Property* 12(4): 491-97.
- Campbell, Peter B. 2013. "The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating Trafficking of Cultural Heritage." *International Journal of Cultural Property* 20(2): 113-53.
- Dietzler, Jessica. 2013. "On 'Organized Crime' in the Illicit Antiquities Trade: Moving Beyond the Definitional Debate." *Trends in Organized Crime* 16(3): 329-42.
- Foster, Michael Dylan. 2015. "Imagined UNESCOs: Interpreting Intangible Cultural Heritage on a Japanese Island." *Journal of Folklore Research* 52(2/3): 217-32.
- Foster, Michael Dylan och Lisa Gilman (red.) 2015. *UNESCO on the Ground: Local Perspectives on Intangible Cultural Heritage*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- Gfeller, Aurélie Elisa. 2013. "Negotiating the Meaning of Global Heritage: 'Cultural Landscapes' in the UNESCO World Heritage Convention, 1972-92." *Journal of Global History* 8(3): 483-503.
- Gill, David och Christopher Chippindale. 2002. "The Trade in Looted Antiquities and the Return of Cultural Property: A British Parliamentary Inquiry." *International Journal of Cultural Property* 11(1): 50-64.
- Graham, B J och Peter Howard. 2008. *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*. Burlington, VT: Ashgate Pub. Co.
- Harrison, Rodney. 2013. *Heritage: Critical Approaches*. New York: Routledge.
- Hart, Siobhan M och Elizabeth S Chilton. 2015. "Digging and Destruction: Artefact Collecting as Meaningful Social Practice." *International Journal of Heritage Studies* 21(4): 318-35.
- Harvey, David C. 2001. "Heritage Pasts and Heritage Presents: Temporality, Meaning and the Scope of Heritage Studies." *International Journal of Heritage Studies* 7(4): 319-38.
- Hosagrahar, Jyoti, 2009. "Cultural Heritage." I *Encyclopedia of Urban Studies*, red. Ray Hutchison, 194-99. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Hu, Nien-Tsu Alfred. 2008. "The 2001 UNESCO Underwater Cultural Heritage Convention and Taiwan's Domestic Legal Regime." *Ocean Development & International Law* 39(4): 372-94.

- Ikeuchi, Katsushi och Daisuke Miyazaki. 2008. *Digitally Archiving Cultural Objects*. Berlin: Springer.
- Jeffery, Bill. 2004. "World War II Underwater Cultural Heritage Sites in Truk Lagoon: Considering a Case for World Heritage Listing." *International Journal of Nautical Archaeology* 33(1): 106–21.
- Kersel, Morag M. 2012. "The Value of a Looted Object: Stakeholder Perceptions in the Antiquities Trade." I *The Oxford Handbook of Public Archaeology*, red. John Carman, Carol McDavid och Robin Skeates, 253–74. Oxford: Oxford University Press.
- Koch, Gertraud. 2013. "Studying Heritage in the Digital Era." I *Heritage Studies, Volume 1: Understanding Heritage. Perspectives in Heritage Studies*, red. Marie-Theres, Roland Bernecker, och Britta Rudolff, 169–81. Hawthorne, NY: Waiter de Gruyter.
- Labadi, Sophia. 2013. *UNESCO, Cultural Heritage, and Outstanding Universal Value: Value-Based Analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions*. Lanham, Md: AltaMira Press.
- Leimgruber, Walter. 2010. "Switzerland and the UNESCO Convention on Intangible Cultural Heritage." *Journal of Folklore Research* 47(1): 161–96.
- Logan, William, Máiréad Nic Craith och Ullrich Kockel. 2015. *A Companion to Heritage Studies*. Chichester, West Sussex, UK: Wiley-Blackwell.
- Maarleveld, Thijs J, Ulrike Guérin och Barbara Egger. 2013. *Manual for Activities Directed at Underwater Cultural Heritage: Guidelines to the Annex of the UNESCO 2001 Convention*. Paris: Unesco.
- Maniscalco, Fabio. 2005. "The Threats to Cultural Heritage in the Event of Armed Conflict: A Checklist." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 335–52. Boston: Brill.
- Merrill, Samuel. 2015. "Keeping It Real? Subcultural Graffiti, Street Art, Heritage and Authenticity." *International Journal of Heritage Studies* 21(4): 369–89.
- Meskeel, Lynn, Claudia Liuzza och Nicholas Brown. 2015. "World Heritage Regionalism: UNESCO from Europe to Asia." *International Journal of Cultural Property* 22(4): 437–70.
- Meskeel, L, C Liuzza, E. Bertacchini och D Saccone. 2015. "Multilateralism and UNESCO World Heritage: Decision-Making, States Parties and Political Processes." *International Journal of Heritage Studies* 21(5): 423–40.
- Mitchell, Peter och Paul Lane (red.) 2013. *The Oxford Handbook of African Archaeology*. New York: Oxford University Press.
- Nelson, Robert S och Margaret Rose Olin. 2003. *Monuments and Memory, Made and Unmade*. Chicago: University of Chicago Press.
- Noyes, James. 2013. *The Politics of Iconoclasm: Religion, Violence and the Culture of Image-Breaking in Christianity and Islam*. London och New York: I.B. Tauris.
- O'Keefe, Patrick J. 2002. *Shipwrecked Heritage: A Commentary on the UNESCO Convention on Underwater Cultural Heritage*. Institute of Art and Law.
- Prodan, Anca Claudia. 2013. "Documentary Heritage, Digital Technologies and the Dissemination of Knowledge." I *Heritage Studies, Volume 1: Understanding Heritage. Perspectives in Heritage Studies*, 55–68. Hawthorne, NY: Waiter de Gruyter.
- Prott, Lyndel V. 2005. "The Protection of Cultural Moveables from Afghanistan: Developments in International Management." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 189–200. Boston: Brill.
- Prott, Lyndel V. 1997. "Safeguarding the Underwater Cultural Heritage: UNESCO Moves Ahead." *Museum International* 49(1): 39.
- Rao, Kishore. 2010. "A New Paradigm for the Identification, Nomination and Inscription of Properties on the World Heritage List." *International Journal of Heritage Studies* 16(3): 161–72.
- Rothenberg J. 1995. "Ensuring the Longevity of Digital Documents." *Scientific American* 272: 42–47.

- Ruggles, D Fairchild. 2012. *On Location: Heritage Cities and Sites*. New York: Springer.
- Rössler, Mechtild. 2006. "World Heritage Cultural Landscapes: A UNESCO Flagship Programme 1992–2006." *Landscape Research* 31(4): 333–53.
- Sandholtz, Wayne. 2007. *Prohibiting Plunder: How Norms Change*. New York: Oxford University Press.
- Schorlemer, Sabine och Peter-Tobias Stoll. 2012. *The UNESCO Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions: Explanatory Notes*. Berlin: Springer Berlin Heidelberg.
- Silverman, Helaine. 2011. "Border Wars: The Ongoing Temple Dispute Between Thailand and Cambodia and UNESCO's World Heritage List." *International Journal of Heritage Studies* 17(1): 1–21.
- Telesetsky, Anastasia. 2009. "Culture and Development: the Role of Governments in Protecting and Promoting Culture." I *Cultural Heritage Issues: The Legacy of Conquest, Colonization, and Commerce*, red. James A R Nafziger och Ann M Nicgorski, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Tunbridge, John. 2006. "Empire, War and Nation: Heritage Management Perspectives from Canada and Malta." *Public History Review* 13: 4–22.
- Unesco. 2003. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* (Konvention om skydd för det immateriella kulturarvet). Paris, 17 oktober, Tillgänglig på: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>.
- Unesco. 1999. *Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict 1999* (1999 års andra Haagprotokoll om skydd för kulturell egendom i händelse av väpnad konflikt). Haag, 26 mars. Tillgänglig på: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15207&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Unesco. 1972. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. (<http://whc.unesco.org/en/conventiontext/>). Hämtad 2016-04-13.
- Unesco. 1954a. *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention 1954* (Konvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt). Tillgänglig på: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Unesco. 1954b. *Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict 1954* (1954 års första Haagprotokoll om skydd för kulturell egendom i händelse av väpnad konflikt). Haag, 14 maj. Tillgänglig på: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15391&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Vadi, Valentina and Hildegard E G S Schneider (red.) 2014. *Art, Cultural Heritage and the Market: Ethical and Legal Issues*. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag.
- van Beurden, Jos. 2005. "Looting, Theft and the Smuggling of Cultural Heritage: A World Wide Problem." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 295–323. Boston: Brill.
- Waterton, Emma och Steve Watson. 2013. "Framing Theory: Towards a Critical Imagination in Heritage Studies." *International Journal of Heritage Studies* 19(6): 546–61.
- Waterton, Emma, Laurajane Smith och Gary Campbell. 2006. "The Utility of Discourse Analysis to Heritage Studies: The Burra Charter and Social Inclusion." *International Journal of Heritage Studies* 12(4): 339–55.

Kulturarv före, under och efter krig

Kulturarv i krigstid

Oavsett historisk och geografisk kontext har krig alltid inneburit att kulturarv gått förlorat. Modern krigsföring kännetecknas av storskalig destruktivitet och detta har gjort att en stor del av mänsklighetens gemensamma kulturarv ödelagts (Francioni & Lenzerini 2005; van Beurden 2005; Bazley 2010). Historiskt sett var förlusterna störst under de två världskrigen, men även nutida krig i Irak, Kambodja, Afghanistan, Libanon och forna Jugoslavien har lett till oersättliga förluster. Det är svårt att fastställa den exakta omfattningen av de skador som strider, plundring och ideologiskt laddad vandalism vållat. Trots att ett flertal forskningsprojekt har försökt kartlägga förstörelsen av kulturarv runtom i världen, så som Riedlmayers (2002) kartläggning av situationen på Balkan, understryker Isakhan (2015) att kulturarvsstudier ännu saknar ett gemensamt verktyg för att mäta den internationella förlusten av kulturarv.

Relationen mellan kulturarv och väpnad konflikt är mångbottnad. I huvudsak identifierar litteraturen tre problem: (1) avsiktlig förstörelse av kulturarv för att uppnå politiska/strategiska mål, (2) plundring och illegal handel, och (3) oavsiktlig förstörelse av kulturegendom till följd av militära operationer, så kallad "collateral damage" (Stone & Farchakh 2008). Förekomsten och bevarandet av kulturella identiteter är ett tveeggat svärd i relation till risken för krig. Å ena sidan är skapandet av en gemensam kulturell identitet och bevarandet av materiella och immateriella kulturarv en viktig faktor för att förebygga våld och att skapa fred (Hatch Dupree 2005). Å andra sidan kan kulturella identiteter användas för att mobilisera olika folkgrupper för väpnad konflikt (van Krieken-Pieters 2005b). Två huvudspår kan skönjas i den snabbt växande forskningen inom ämnet. Det första spåret tonar ned betydelsen av kultur, etnicitet, religion, språk och historia genom att hävda att kulturella identiteter fungerar som katalysatorer för andra faktorer men är i sig inte huvudorsaker till krig. De som förfäktar detta synsätt menar att kulturella identiteter blott är ett medel för aktörer som söker mobilisera en befolkning i syfte att nå vissa politiska eller ekonomiska mål (Berkeley 2001; Hosagrahar 2009; Long & Labadi 2010). På liknande sätt menar Flood (2002), van Beurden (2005), Barber & Boldrick (2013) och Braavig (2014) att ideologier och religioner är katalysatorer för plundring i krigstid snarare än att de är bakomliggande orsaker. Det andra spåret fäster stor vikt vid kulturella identiteter som orsaker till konflikter. Särskilt i och med globaliseringens framfart har konflikter uppstått i mötet mellan aktörer som strävar efter att bevara – eller åter-

införa – historiska och kulturella system eller uttryck, och de som istället söker främja framväxten av mer mångkulturella samhällen. Då materiella och immateriella kulturarv symboliserar olika folk och samhällen riskerar de att bli föremål för politiska och etniska konflikter.

I väpnade konflikter utgör kulturföremål ”såväl en ekonomisk som en psykologisk resurs” (Légner 2015). Förlusten av kulturarv har bland annat använts för att legitimera politiska mål och mobilisera en befolkning mot en gemensam fiende. Samtidigt används plundring som medel för att finansiera fortsatta militära strider och vandalism för att demoralisera fienden (Sørensen & Viejo-Rose 2015). Vissa monument och fornlämningsområden attackerades i strategiskt syfte, till exempel att minska fiendens förmåga – och öka den egna partens förmåga – att nå strategiska mål (Bevan 2006). Särskilt under de två världskrigen fanns såväl benägenheten, som kapaciteten, att utplåna hela städer och kulturarv runtom i Europa, exempelvis bombningen av Dresden (Cassar & Rodríguez García 2005; Bevan 2006). Förstörelse av ideologiskt eller religiöst laddade kulturföremål kan även ske för att sända ett starkt politiskt budskap till omvärlden. Ett exempel är talibanernas förstörelse av Buddhastatyerna i Bamiyandalen i Afghanistan (Braavig 2014). Förstörelse av kulturarv har på liknande vis använts i propagandasyfte. Under första världskriget använde Storbritannien och Frankrike bilder på hur tyska soldater attackerade kulturellt betydelsefulla platser runtom i Europa, såsom katedralen i Reims, för att ena hemmefronten och demoralisera den tyska befolkningen. Från tysk sida menade man att det inte alls rörde sig om vandalism utan att katedralen i Reims utgjort ett legitimt militärt mål då franska soldater använt platsen som en militär utpost (Trollebeek & van Assche 2014).

Genom att projicera olika tolkningar av en enskild attack mot en kulturinrättning kan konfliktparterna söka främja sina egna intressen i konflikten. Forskningen tenderar att lägga särskild vikt på att analysera hur olika aktörer, såväl inblandade i konflikten som externa (exempelvis rättsliga instanser), har tolkat en viss händelse och vilka åtgärder som vidtagits till följd av förstörelsen (Legner 2008, 2015). Således söker forskningen att kontextualisera omfattningen av såväl den materiella som immateriella förlusten av kulturegendom i olika krig (Raven 2004; Keenan 2005; Siehr 2014; Tanaka 2015). Bland annat analyseras konsekvenserna av avsiktlig förföljelse och förstörelse av en folkgrupps särskilda historia och kunskap för folkgruppens framtida förmåga att levandegöra sin kulturella identitet. Ett exempel på detta är Förintelsen, där naziregimen försökte utplåna de europeiska judarna som människor likväl som den judiska kulturen och religionen (Grimsted 2003; Knuth 2006; Kaye 2010).

Gällande kulturegendom som en ekonomisk resurs påvisar forskning att politisk, ekonomisk och etnisk instabilitet ökar risken för plundring. Forskning om plundring och den roll som illegal handel spelar i väpnade konflikter diskuterar bland annat fenomenet ”krigstroféer” (Akinsha

2010ab; Eichwede 2010). Det finns flera studier som kartlägger olika aktörers inflytande över den internationella handeln med plundrade kulturföremål. Dessa forskare fokuserar särskilt på rättsliga processer för att avgöra äganderätten till plundrade kulturföremål (Minyard 2007; Sandholtz 2007; Bazyley & Gerber 2010; Grimsted 2010c; Kurtz 2010) och på hur olika stater har försökt att legalisera sina innehav av krigstroféer (Minyard 2007; Goldstein 2010; Grimsted 2010ab; Sandholtz 2010).

Kulturarvsarbete i krigstid: strategier, utmaningar och dilemman

Väpnade konflikter innebär enorma mänskliga kostnader. För närvarande lever fler än 1,5 miljarder människor med konsekvenserna av väpnade konflikter (UNDP 2014). Flera av de länder som genomlevt, eller befinner sig i krig lider av stora politiska, ekonomiska och sociala problem. Trots krigets förödande konsekvenser för kulturarv hamnar kulturarvsarbete ofta i skuggan av andra prioriteringar, såsom skapandet av politisk stabilitet, etablerandet av ett fungerande rättsväsende, eller hjälpa människor på flykt (Ball 2005). Trots att alla krig och konflikter har unika drag identifierar forskningen en rad generella utmaningar och dilemman för kulturarvsarbete i krigstid. Framför allt identifierar litteraturen ett antal strategier, men även utmaningar och dilemman förknippade med det fysiska skyddet av kulturegendom och stävjandet av plundring under krig, samt behovet av att skapa lokala förmågor och incitament för att förvalta det nationella kulturarvet efter krigets slut.

Även om friheten att utöva kulturella aktiviteter kan ses som en mänsklig rättighet som är lika värdefull att skydda som människoliv (Bauer 2015) reflekterar flera forskare över olika etiska problem med att försöka bevara kulturarv i situationer där omfattande mänsklig förödelse sker, det så kallade "military-archeological complex" (Hamilakis 2009). Utöver etiska dilemman är det även praktiskt svårt att genomföra nödvändiga utgrävningar och fältarbeten i krigstid, då arbetet försvåras eller hindras av säkerhetsläget, eller helt prioriteras bort då det anses för dyrt (van Krieken-Pieters 2005b). Idag är dock stridande parter och militära styrkor skyldiga att skydda kulturegendom i enlighet med Haagkonventionen (Unesco 1954a) och dess två tilläggsprotokoll (Unesco 1954b, 1999). Det finns således en ökad förväntan på att militära aktörer ska skydda kulturarv i krigstid, vilket har lett till studier som undersöker vilken roll fredsbevarande styrkor spelar i internationella insatser (Kila & Zeidler 2013). Genom att effektivt skydda kulturegendom kan internationella styrkor vinna lokalbefolkningens stöd för insatsen. Samtidigt kan aktivt hänsynstagande till kulturegendom minska insatsens operativa och taktiska effekt, vilket riskerar att hindra implementeringen av strategiska mål. Dessutom kan konflikten förvärras om internationella åtgärder för att skydda kulturarv börjar betraktas som stöd till någon av parterna.

Studiet av kulturarvsarbete i krig fokuserar särskilt på den roll som kulturarv kan spela i återuppbyggnadsprocessen efter kriget. Inom detta område råder förhållandevis stor enighet om betydelsen av att lokala aktörer är involverade i – och så småningom tar fullt ansvar för – det nationella kulturarvet. Detta förutsätter att kunskap förankras lokalt om den kulturhistoriska betydelsen av vissa monument och platser. I länder som upplevt väpnad konflikt under en längre tid är tillgången på utbildning ofta mycket begränsad och kunskap om det egna kulturarvet bristfällig. Hatch Dupree (2005) identifierar sådana kunskapsluckor som orsaker till en utbredd likgiltighet bland lokalbefolkningen inför kulturarvet. Den lokala förankringen av kulturarv försvåras även av bristen på arkeologer och konserveringsspecialister i krigsdrabbade länder. Eftersom det lokala engagemanget och förmågan att bevara kulturarvet ofta brister, uppstår frågan huruvida dyrbara artefakter ska omplaceras och ställas i förvar av utländska institutioner. Dalton (2007) ifrågasätter sådana arrangemang då den berörda befolkningen därmed förlorar ägandeskap och kontroll över sitt eget kulturarv. Därutöver kan kvalitetsfaktorn vägas in i diskussionen om forskningen bör studera plundrade föremål, då dessa objekts ursprung starkt kan ifrågasättas (van Krieken-Pieters 2005b). En annan fråga är om statliga eller privata aktörer bör förvärva plundrade kulturobjekt på den öppna internationella antikvitetsmarknaden eller på svarta marknaden, i syfte att föra tillbaka dem i nationell ägo (van Beurden 2005). Å ena sidan kan det vara det enda sättet att återfå ovärderliga objekt, men å andra sidan stimuleras då den svarta marknaden, vilket i sin tur riskerar att förvärra problemet med plundring och illegal handel.

Strävan att stärka efterkrigssamhällens förmåga och ambition att ta ansvar för förvaltningen av det nationella kulturarvet aktualiserar också frågan om vilka monument som bör bevaras åt eftervärlden (Silverman 2011). Brodie (2005) och Logan (2009) väcker frågan om det finns monument och platser som är alltför smärtsamma och skadliga för att bevara. Dessutom menar Cassar & Rodríguez García (2005) att om man inte vidtar åtgärder för att återskapa en gemensam kulturell identitet som omfamnar mångfald, kvarstår risken för nya stridigheter mellan olika folkgrupper och samhällen.

Referenser

- Akinsha, Konstantin. 2010a. "Stalin's Decrees and Soviet Trophy Brigades: Compensation, Restitution in Kind, or 'Trophies' of War?" *International Journal of Cultural Property* 17(2): 195–216. Special issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage.
- Akinsha, Konstantin. 2010b. "Why Can't Private Art 'Trophies' Go Home from the War?" *International Journal of Cultural Property* 17(2): 257–90. Special issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage.
- Ball, Warwick. 2005. "The Archaeology of Afghanistan: A Reassessment and Stock-taking." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 39–48. Boston: Brill.
- Bauer, Alexander A. 2015. "Editorial: The Destruction of Heritage in Syria and Iraq and Its Implications." *International Journal of Cultural Property* 22(1): 1–6.
- Brodie, Neil. 2005. "A Future for Our Past: International Symposium for Redefining the Concept of Cultural Heritage: Organized by the Istanbul Initiative at the Istanbul Bilgi University, Dolapdere Campus, June 24–26 2004." *International Journal of Cultural Property* 12(4): 491–97.
- Barber, Tabitha och Stacy Boldrick, (red.) 2013. *Art under Attack. Histories of British Iconoclasm*. London: Tate.
- Bazyler, Michael J och Seth M Gerber. 2010. "Chabad v. Russian Federation: A Case Study in the Use of American Courts to Recover Looted Cultural Property." *International Journal of Cultural Property* 17(2) Special issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage: 361–86.
- Bazley, Thomas D. 2010. *Crimes of the Art World*. Santa Barbara: Praeger.
- Berkeley, Bill. 2001. *The Graves are Not Yet Full: Race, Tribe and Power in the Heart of Africa*. New York: Basic Books.
- Bevan, Robert. 2006. *The Destruction of Memory: Architecture at War*. London: Reaktion Books.
- Braavig, Jens. 2014. "Iconoclasm – Three Modern Cases." I *Iconoclasm from Antiquity to Modernity*, red. Kristine Kolrud och Marina Prusac. Burlington, VT: Ashgate Publishing Company.
- Brodie, Neil. 2005. "A Future for Our Past: International Symposium for Redefining the Concept of Cultural Heritage: Organized by the Istanbul Initiative at the Istanbul Bilgi University, Dolapdere Campus, June 24–26 2004." *International Journal of Cultural Property* 12(4): 491–97.
- Cassar, Brendan och Ana Rosa Rodríguez García. 2005. "The Society for Preservation of Afghanistan's Cultural Heritage: An Overview of Activities since 1994." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 15–37. Boston: Brill.
- Dalton, Rex. 2007. "Pieces of the Puzzle: After Decades of War, Looting and Destruction, Afghanistan's Archaeologists Are Scrambling to Restore Their Country's Cultural Heritage. Rex Dalton Visited Kabul to See How They Are Faring." *Nature* 450: 940–41.
- Eichwede, Wolfgang. 2010. "Trophy Art as Ambassadors: Reflections Beyond Diplomatic Deadlock in the German-Russian Dialogue." *International Journal of Cultural Property* 17(2): 387–412. Special issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage.
- Flood, Finbarr Barry. 2002. "Between Cult and Culture: Bamiyan, Islamic Iconoclasm, and the Museum." *The Art Bulletin* 84(4): 641–59.
- Francioni, Francesco och Federico Lenzerini. 2005. "Afghan Cultural Heritage and International Law: the Case of the Buddhas of Bamiyan." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 265–92. Boston: Brill.
- Goldstein, Charles A. 2010. "Foreword." *International Journal of Cultural Property* 17(2): 135–37. Special issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage.
- Grimsted, Patricia Kennedy. 2010a. "Introduction." *International Journal of Cultural Property* 17(2): 139–46. Special issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage.
- Grimsted, Patricia Kennedy. 2010b. "Legalizing 'Compensation' and the Spoils of War: The Russian Law on Displaced Cultural Valuables and the Manipulation of Historical Memory."

- International Journal of Cultural Property* 17(2): 217–55. Special issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage.
- Grimsted, Patricia Kennedy. 2010c. "Why Do Captured Archives Go Home? Restitution Achievements under the Russian Law." *International Journal of Cultural Property* 17(2): 291–333. Special issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage.
- Grimsted, Patricia Kennedy. 2003. "The Odyssey of the Turgenyev Library from Paris, 1940–2002 Books as Victims and Trophies of War." Amsterdam. Tillgänglig på: <https://socialhistory.org/sites/default/files/docs/publications/respap42.pdf>.
- Hamilakis, Yannis. 2009. "The 'War on Terror' and the Military-Archaeology Complex: Iraq, Ethics, and Neo-Colonialism." *Archaeologies: Journal of the World Archaeology Congress*.
- Hatch Dupree, Nancy. "Prehistoric Afghanistan: Status of Sites and Artefacts and Challenged of Preservation." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters. 79–93. Boston: Brill, 2005.
- Hosagrahar, Jyoti, 2009. "Cultural Heritage." I *Encyclopedia of Urban Studies*, red. Ray Hutchison, 194–99. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Isakhan, Benjamin. 2015. "Creating the Iraq Cultural Property Destruction Database: Calculating a Heritage Destruction Index." *International Journal of Heritage Studies* 21(1): 1–21.
- Kaye, Lawrence M. 2010. "Art Loans and Immunity from Seizure in the United States and the United Kingdom." *International Journal of Cultural Property* 17(2): 335–59. Special issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage.
- Keenan, Jeremy. 2005. "Looting the Sahara: The Material, Intellectual and Social Implications of the Destruction of Cultural Heritage (briefing)." *The Journal of North African Studies* 10(3): 471–89.
- Kila, Joris och James A Zeidler. 2013. *Cultural Heritage in the Crosshairs: Protecting Cultural Property During Conflict*. Boston: Brill.
- Knuth, Rebecca. 2006. *Burning Books and Leveling Libraries: Extremist Violence and Cultural Destruction*. Westport, Conn.: Praeger.
- Kurtz, Michael J. 2010. "The Allied Struggle over Cultural Restitution, 1942–1947." *International Journal of Cultural Property* 17(2): 177–94. Special issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage.
- Legnér, Mattias. 2015. "Mattias Legnér: Våld mot monument ett ideologiskt vapen." *Svenska Dagbladet*, 22 augusti. Tillgänglig på: <http://www.svd.se/vald-mot-monument-ett-ideologiskt-vapen>.
- Legnér, Mattias. 2008. "De nya krigens kultur: en litteraturöversikt." *Historisk Tidskrift* 128(3): 511–20.
- Logan, William Stewart och Keir Reeves. 2009. *Places of Pain and Shame: Dealing with "Difficult Heritage"*. Abingdon: Routledge.
- Long, Colin och Sophia Labadi. 2010. *Heritage and Globalisation*. Abingdon: Routledge.
- Minyard, Kiesha. 2007. "Adding Tools to the Arsenal: Options for Restitution from the Intermediary Seller and Recovery for Good-Faith Possessors of Nazi-Looted Art." *Texas International Law Journal* 43(1): 115.
- Raven, James. 2004. *Lost Libraries: The Destruction of Great Book Collections since Antiquity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Riedlmayer, András J. 2002. "Destruction of Cultural Heritage in Bosnia-Herzegovina, 1992–1996: A Post-war Survey of Selected Municipalities." I *Bosnia-Herzegovina Cultural Heritage Report*, András J. Riedlmayer. Cambridge, MA. Tillgänglig på: <http://archnet.org/system/publications/contents/3481/original/DPC1420.pdf?1384775281>.
- Sandholtz, Wayne. 2010. "Plunder, Restitution, and International Law." *International Journal of Cultural Property* 17(2): 147–76. Special issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage.
- Sandholtz, Wayne. 2007. *Prohibiting Plunder: How Norms Change*. New York: Oxford University Press.
- Siehr, Kurt G. 2014. "Immovable Cultural Heritage at Risk: Past–Present–Future." *International Journal of Cultural Property* 21(3): 267–79.

- Silverman, Helaine. 2011. "Contested Cultural Heritage: A Selective Historiography." I *Contested Cultural Heritage: Religion, Nationalism, Erasure, and Exclusion in a Global World*, red. Helaine Silverman, 1–49. Springer.
- Stone, Peter G. och Joanne Farchakh Bajjaly (red.) 2008. *The Destruction of Cultural Heritage in Iraq*. The Heritage Matters Series. Woodbridge, Suffolk: Boydell Press.
- Sørensen, Marie Louise Stig och Dacia Viejo-Rose. 2015. "Introduction – The Impact of Conflict on Cultural Heritage: A Biographical Lens". I *War and Cultural Heritage: Biographies of Place*, red. Marie Louise Stig Sørensen och Dacia Viejo-Rose, 1–17. New York: Cambridge University Press.
- Tanaka, Eisuke. 2015. "Heritage Destruction in Context: The Case of the Roman Mosaics from Zeugma, Turkey." *International Journal of Heritage Studies* 21(4): 336–53.
- Tollebeek, Jo och Eline van Assche (red.) 2014. *Ravaged: Art and Culture in Times of Conflict*. New Haven: Yale University Press.
- UNDP (United Nations Development Programme). 2014. *Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience*. New York: United Nations Development Programme.
- Unesco. 1999. *Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict 1999* (1999 års andra Haagprotokoll om skydd för kulturell egendom i händelse av väpnad konflikt). Haag, 26 mars. Tillgänglig på: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15207&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Unesco. 1954a. *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention 1954* (Konvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt). Haag, 14 maj. Tillgänglig på: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Unesco. 1954b. *Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict 1954* (1954 års första Haagprotokoll om skydd för kulturell egendom i händelse av väpnad konflikt). Haag, 14 maj. Tillgänglig på: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15391&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- van Beurden, Jos. 2005. "Looting, Theft and the Smuggling of Cultural Heritage: A World Wide Problem." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 295–323. Boston: Brill.
- van Krieken-Pieters, Juliette. 2005b. "Dilemmas in the Cultural Heritage Field: the Afghan Case and the Lessons for the Future." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 201–225. Boston: Brill.

Rättsligt skydd av kulturarv i krigstid

Det rättsliga arbetet för att skydda kulturarv är komplext även i fredstid (Protts 2005). De flesta länder har stiftat lagar och skapat procedurer för att skydda sina kulturarv från förstörelse, plundring och illegal handel (van Beurden 2005). Utöver dessa finns ett växande internationellt rättsligt ramverk för skydd av kulturarv. Detta ramverk består av internationella överenskommelser och konventioner; dels sådana som syftar till att skydda all civil egendom, dels sådana som särskilt fokuserar på skydd av kulturegendom i väpnade konflikter (Bell 2008; Blake 2015; Ehlert 2013; Francesco & Gordley 2013; Giroud & Boudry 2015; Kono 2010; Lixinski 2013). Vid brott mot kulturegendom – särskilt i krigstid – kan således olika rättsliga ramverk tillämpas, vilket försvårar både definitionen av vad som utgör ett visst brott och dess rättsliga prövning. Trots att avsiktliga hot mot kulturarv bedöms som olagliga i enlighet med internationella bestämmelser har internationella regleringar visats ha begränsad effekt.

Generellt sett begränsas effektiviteten hos internationella samarbeten och internationell lagstiftning av att stater själva måste ratificera och implementera de principer och åtgärder som föreskrivs (Gerstenblith 2009). Till exempel har avsaknaden av internationell samsyn om vad som utgör ett kulturarv lett till att gemensamma bestämmelser vanligtvis utgår från en bred definition, vilket försvårar staters arbete med att erbjuda tillfredställande skydd för samtliga tänkbara kulturobjekt och platser (Drazewska 2015). Vidare framhåller Sørensen & Viejo-Rose (2015) problemen med att internationella rättsliga ramverk främst refererar till kulturegendom snarare än kulturarv. Detta får till följd att tvister om rätten till ägandeskap eller värdebedömning av kulturarv framställs som fall där det (objektivt) kan utses en rättmätig ägare, samt att det rättsliga skyddet av immateriella kulturarv förblivit ytterst begränsat. Trots att det existerar flera rättsliga gråzoner inom skyddet av kulturarv menar Drazewska (2015) att det internationella samfundet vid upprepade tillfällen uppvisat en relativt enad front mot de aktörer och praktiker som ansetts hota kulturell, historisk eller religiös egendom som tillhör mänsklighetens gemensamma kulturarv.

Historiskt sett har kulturobjekt alltid varit särskilt utsatta vid krig och konflikt. Än idag pågår förstörelse, plundring och illegal handel av kulturobjekt i samband med krig (Brodie 2005; Maniscalco 2005). Tidigare generationer grävde ner kulturskatter för att hindra plundring, och än idag är det brukligt att på olika sätt evakuera materiella kulturobjekt och förvara dem på så kallade "säkra platser" utom fara för kriget (Siehr 2005).¹⁰

Sedan det tidiga 1800-talet har ett internationellt rättsligt ramverk för skydd av kulturarv i konflikt och krig tagit form (Schindler & Toman

10. Än idag finns ingen internationell lagstiftning som kan tvinga stater eller individer att evakuera objekt som anses tillhöra det nationella kulturarvet till en säker plats (Siehr 2005).

2004). Det tidigaste rättsfallet där kulturella objekt tillskrevs neutral status var år 1813 vid en tvist gällande gods ombord ett brittiskt krigsskepp som återvände från kriget i Amerika (Drazewska 2015). Kulturarvets roll i krig erkändes officiellt vid Wienkongressen (1814–1815) som skapade en nyordning i Europa efter Napoleonkrigen. Under sina erövringskrig hade fransmännen plundrat konstskatter från hela Europa och fört dem som byte till Paris.

Nationalstatens framväxt under 1800-talet skapade det moderna kulturarvet såsom en betydande faktor för nationella identiteter och därigenom kulturell tillhörighet. Kulturarvet och dess materiella och immateriella symboler blev allt viktigare för att skapa gemenskap inom nationen och tydliga geografiska och kulturella gränsdragningar gentemot andra nationer. Skapandet av formella och rättsliga verktyg och överenskommelser för att skydda kulturarv, i synnerhet i krigstid, var en viktig del av artonhundratalets nya tonvikt på kulturarvets roll i nationens liv. Dock skulle det dröja tills det amerikanska inbördeskriget innan principen om särskilt skydd av kulturobjekt kodifierades som del av ett bindande mellanstatligt ramverk avsett för reglering av militärers agerande i krigstid: Detta ramverk var nordamerikanska Lieberkoden som stadfästes år 1863. I dess anda befäste Brysseldeklarationen år 1874 och Oxfordmanualen år 1880 kulturegendomens särskilda status i krigstid. Dessutom utökades kulturegendomens särskilda skyddsstatus till att gälla även under ockupationer. Dessa överenskommelser erhöll dock inte status som internationell lag. Däremot blev Haagkonventionerna från år 1899 och 1907 internationell lag och de är dessa konventioner som lagt grunden till dagens internationella principer för skydd av kulturarv i krig och konflikt.

Tillsammans med Genèvekonventionerna och deras senare tilläggsprotokoll (ICRC 1949, 1977ab) samt den växande sedvanerätten på detta område, utgör Haagkonventionerna även grunden för internationell humanitär rätt. Under 1900-talet kom det internationella rättsliga ramverket att alltmer inkludera kulturegendom som del av internationell humanitär rätt och internationellt skydd av mänskliga rättigheter. Som en konsekvens av detta kan hot mot kulturföremål, byggnader och platser i vissa fall dömas som brott mot internationell humanitär rätt (Drazewska 2015).

Till följd av den massiva förstörelsen av Europas kulturarv under de två världskrigen stiftades ett flertal viktiga internationella rättsliga bestämmelser om skydd av kulturobjekt. Under mellankrigstiden stiftades Roerichpaktens (1935), vilken tillskrev särskilt skydd av kulturobjekt i krigstid. Det internationella stödet för att utöka skydd av kulturarv vid väpnad konflikt och ockupation ökade särskilt efter andra världskriget (Nicholas 1994; Harclerode & Pittaway 1999; Prott 2005) och vid Nürnberggrättegångarna dömdes för första gången personer för brott mot kulturarv (O'Keefe 2006). Dagens tongivande internationella bestämmelser om skydd av kulturarv i krigstid (såväl för inomstatliga som internationella konflikter och ockupa-

tioner) återfinns i Unescos (1954a) Konvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt – den så kallade Haagkonventionen – och dess tilläggsprotokoll (Unesco 1954b, 1999). I konventionens förord står skrivet att hot mot kulturobjekt är hot mot mänsklighetens kulturarv och är därför olagligt.

Konventionen upprättade principen att kulturarv ska märkas ut med en blå sköld, som ska signalera till stridande trupper att en plats eller ett monument ska skyddas vid väpnad strid (Cole 2008). Dock kvarstod den tidigare stiftade undantagsregeln om att ”militär nödvändighet” kunde rättfärdiga hot mot kulturegendom om detta fyllde en strategisk funktion (Drazewska 2015). Det senare av tilläggsprotokollen (Unesco 1999) tar dock särskild hänsyn till det internationella samhällets utveckling inom både humanitär rätt och militärteknologi och förtydligar att undantagsregeln endast innefattar kulturegendom som genom sin funktion tjänar ett militärt syfte. Utöver rättsligt skydd mot avsiktligt skadande av kulturegendom avser Unescos Haagkonvention att stävja olaglig export av kulturegendom från krigsdrabade och ockuperade områden (Meyer 1993).¹¹

Under slutet av Kalla kriget påvisades ett flertal brister med det rådande internationella ramverket för skydd av kulturarv i krigstid. En granskning av Haagkonventionen resulterade i upprättandet av det andra protokollet till konventionen (Unesco 1999). Vid upprättandet av Tribunalen för krigsförbrytelser i det forna Jugoslavien (ICTY) fördjupades den juridiska debatten om skydd av kulturarv. För första gången sedan Nürnberg-rättegångarna 1946 dömdes personer för brott mot krigets lagar för avsiktlig förstörelse av kulturarv. I vissa fall dömdes den åtalade – genom sin avsiktliga förstörelse av kulturobjekt – för förföljelse av en folkgrupp och därmed för brott mot de mänskliga rättigheterna (Meron 2005; Smedberg 2009). Domsluten väckte bland annat debatt om relationen mellan brott mot kulturegendom och brott mot mänskligheten (Drazewska 2015). Under 2000-talet har det rättsliga skyddet av kulturarv utökats ytterligare, särskilt avseende immateriella kulturarv (Unesco 2003, 2005). I och med att kulturegendom och även kulturella uttryck blir alltmer associerad med mänskliga rättigheter kan de teoretiskt tillskrivas omfattande skyddsstatus i både freds- som krigstid (Drazewska 2015). Trots ett växande internationellt regelverk och rättsliga institutioner som fastslår vikten av att skydda kulturarv beskrivs arbetet med att förebygga och straffa brott mot mänsklighetens kulturarv som ineffektivt, bland annat då den nationella tillämpningen av olika internationella principer inte är tillräckligt avskräckande för att stävja brott (Balcell 2015).

11. Detta rättsliga skydd stärktes genom en efterföljande konvention (Unesco 1970), samt upprättandet av Unidroit-konventionen (1995) mot plundring och illegal utförelse av kulturföremål.

Referenser

- Balcells, Marc. 2015. "Left Behind? Cultural Destruction, the Role of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia in Deterring It and Cultural Heritage Prevention Policies in the Aftermath of the Balkan Wars." *European Journal on Criminal Policy and Research* 21(1): 1–13.
- Bell, Catherine E och Val Napoleon. 2008. *First Nations Cultural Heritage and Law: Case Studies, Voices, and Perspectives*. Vancouver, BC, CAN: UBC Press.
- Blake, Janet. 2015. "International Cultural Heritage Law." *Cultural Heritage Law and Policy* 384.
- Brodie, Neil. 2005. "A Future for Our Past: International Symposium for Redefining the Concept of Cultural Heritage: Organized by the Istanbul Initiative at the Istanbul Bilgi University, Dolapdere Campus, June 24–26 2004." *International Journal of Cultural Property* 12(4): 491–97.
- Cole, Sue. 2008. "War, Cultural Property and the Blue Shield." I *The Destruction of Cultural Heritage in Iraq*, red. Peter G. Stone och Joanne Farchakh Bajjaly, 65–72. Woodbridge, Suffolk: Boydell Press.
- Drazewska, Berenika. 2015. "The Human Dimension of the Protection of the Cultural Heritage from Destruction during Armed Conflicts." *International Journal of Cultural Property* 22(2–3): 205–28.
- Ehlert, Caroline. 2013. *Prosecuting the Destruction of Cultural Property in International Criminal Law: With a Case Study on the Khmer Rouge's Destruction of Cambodia's Heritage*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Francesco, Francioni och James Gordley. 2013. "Enforcing International Cultural Heritage Law." *Cultural Heritage Law And Policy* 279.
- Gerstenblith, Patty. 2009. "Archaeology in the Context of War: Legal Frameworks for Protecting Cultural Heritage during Armed Conflict." *Archaeologies* 5(1): 18–31.
- Giroud, Sandrine och Charles Boudry. 2015. "Art Lawyers' Due Diligence Obligations: A Difficult Equilibrium between Law and Ethics." *International Journal of Cultural Property* 22(2–3): 401–17.
- Harclerode, Peter och Brendan Pittaway. 2000. *The Lost Masters: World War II and the Looting of Europe's Treasurehouses*. New York: Welcome Rain Publishers.
- ICRC (International Committee of the Red Cross). 1977a. *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts, Protocol I* (Tilläggsprotokoll till Genève-konventionerna den 12 augusti 1949 rörande skydd för offren i internationella väpnade konflikter, Protokoll I). Genève, 8 juni. Tillgänglig på: http://www.wipo.int/wipolex/en/other_treaties/text.jsp?file_id=197647.
- ICRC (International Committee of the Red Cross). 1977b. *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)* (Tilläggsprotokoll till Genèvekonventionerna den 12 augusti 1949 rörande skydd för offren i icke internationella väpnade konflikter, Protokoll II). Genève, 8 juni. Tillgänglig på: <https://www.icrc.org/ihl/INTRO/470>.
- ICRC (International Committee of the Red Cross). 1949. *IV Genève Convention relative to the Protection of Civilian Persons in a Time of War* (Genèvekonventionen (IV) angående skydd av civilbefolkningen under krigstid). Genève, 12 augusti. Tillgänglig på: <https://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/380>.
- Kono, Toshiyuki. 2010. *The Impact of Uniform Laws on the Protection of Cultural Heritage and the Preservation of Cultural Heritage in the 21st Century*. Leiden och Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Lixinski, Lucas. 2013. "Intangible Cultural Heritage in International Law." *Cultural Heritage Law and Policy* 296.
- Maniscalco, Fabio. 2005. "The Threats to Cultural Heritage in the Event of Armed Conflict: A Checklist." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 335–52. Boston: Brill.
- Meron, Theodor. 2005. "The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict within the Case-law of the International Criminal Tribunal for

- the Former Yugoslavia." *Museum International* 57(4): 41–60.
- Meyer, David A. 1993. "The 1954 Hague Cultural Property Convention and Its Emergence into Customary International Law." *Boston University International Law Journal* 11(2): 349–90.
- Nicholas, Lynn H. 1994. *The Rape of Europa. The Fate of Europe's Treasures in the Third Reich and the Second World War*. New York: Vintage Books.
- O'Keefe, Roger. 2006. *The Protection of Cultural Property in Armed Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Prott, Lyndel V. 2005. "The Protection of Cultural Moveables from Afghanistan: Developments in International Management." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 189–200. Boston: Brill.
- Schindler, Dietrich och Jiří Toman. 2004. *The Laws of Armed Conflicts: A Collection of Conventions, Resolutions, and Other Documents*. Boston och Leiden; Martinus Nijhoff Publishers.
- Siehr, Kurt. 2005. "Safe Havens' for Endangered Cultural Objects." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 325–34. Boston: Brill.
- Smedberg, Lovisa. 2009. "Kulturarvets skydd i väpnade konflikter: kulturarvsbrott vid ICTY." Kandidatuppsats, Göteborgs Universitet, Institutionen för Kulturvård. Tillgänglig på: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/20775/1/gupea_2077_20775_1.pdf.
- Sørensen, Marie Louise Stig och Dacia Viejo-Rose. 2015. "Introduction – The Impact of Conflict on Cultural Heritage: A Biographical Lens". I *War and Cultural Heritage: Biographies of Place*, red. Marie Louise Stig Sørensen och Dacia Viejo-Rose, 1–17. New York: Cambridge University Press.
- Unesco. 2005. *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions* (Konvention om skydd för och främjande av mångfalden av kulturyttringar), Paris, 20 oktober. Tillgänglig på: <https://en.unesco.org/creativity/convention/2005-convention/2005-convention-text>.
- Unesco. 2003. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* (Konvention om skydd för det immateriella kulturarvet). Paris, 17 oktober, Tillgänglig på: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>.
- Unesco. 1999. *Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict 1999* (1999 års andra Haagprotokoll om skydd för kulturell egendom i händelse av väpnad konflikt). Haag, 26 mars. Tillgänglig på: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15207&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Unesco. 1970. *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property* (Konvention om åtgärder för att förbjuda och förhindra olovlig införsel, utförsel och överlåtelse av äganderätten till kulturegendom). Paris, 12 oktober–14 November. Tillgänglig på: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/1970-convention/text-of-the-convention/>.
- Unesco. 1954a. *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention 1954* (Konvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt). Haag, 14 maj. Tillgänglig på: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Unesco. 1954b. *Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict 1954* (1954 års första Haagprotokoll om skydd för kulturell egendom i händelse av väpnad konflikt). Haag, 14 maj. Tillgänglig på: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15391&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Unidroit. 1995. *UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects* (Unidroit-konventionen om kulturföremål som stulits eller förts ut olagligt). Rom, 24 juni. Tillgänglig på:

- <http://www.unidroit.org/instruments/cultural-property/1995-convention>.
- van Beurden, Jos. 2005. "Looting, Theft and the Smuggling of Cultural Heritage: A World Wide Problem." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 295-323. Boston: Brill.
- Referenser för rättsskydd av kulturarv i fredstid (ej inkluderade i litteratursammanfattningen)**
- Barthel-Bouchier, Diane L. 2012. *Cultural Heritage and the Challenge of Sustainability*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press, Inc.
- Cleere, Henry. 2001. "The Uneasy Bedfellows: Universality and Cultural Heritage." I *Destruction and Conservation of Cultural Property*, red. Robert Layton, Peter G Stone Stone och Julian Thomas, 22-29. London: Routledge.
- Corsane, Gerard. 2005. *Heritage, Museums and Galleries: An Introductory Reader*. New York: Routledge.
- De la Torre, Marta. 2002. "Assessing the Values of Cultural Heritage: Research Report." Los Angeles: Getty Conservation Institute.
- Holtorf, Cornelius. 2015. "Averting Loss Aversion in Cultural Heritage." *International Journal of Heritage Studies* 21(4): 405-21.
- Holtorf, Cornelius och Troels Myrup Kristensen. 2015. "Heritage Erasure: Rethinking 'Protection' and 'Preservation.'" *International Journal of Heritage Studies* 21(4): 313-17.
- King, Thomas F. 2009. *Our Unprotected Heritage: Whitewashing the Destruction of Our Natural and Cultural Environment*. Walnut Creek, Calif.: Left Coast Press.
- Kristensen, Troels Myrup. 2015. "Pilgrimage, Devotional Practices and the Consumption of Sacred Places in Ancient Egypt and Contemporary Syria." *International Journal of Heritage Studies* 21(4): 354-68.
- Layton, Robert, Peter G Stone och Julian Thomas. 2004. *Destruction and Conservation of Cultural Property*. London: Routledge.
- Lowenthal, David. 1998. *The Heritage Crusade and the Spoils of History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lozny, Ludomir R. 2006. *Landscapes Under Pressure: Theory and Practice of Cultural Heritage Research and Preservation*. Boston, MA: Springer US.
- Nižnik, Józef (red.) 2013. *Twentieth Century Wars in European Memory*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Ranta, Helena. 2012. "Defending Cultural Heritage-Defending Humanity." *IFLA Journal* 38(4): 329-31.
- Schildgen, Brenda Deen. 2008. *Heritage or Heresy: Preservation and Destruction of Religious Art and Architecture in Europe*. New York: Palgrave Macmillan.
- Smith, Laurajane. 2006. *Uses of Heritage*. New York: Routledge.
- Vargas, Michael A. 2014. "Pondering Dysfunctions in Heritage Protection: Lessons from the Theft of the Codex Calixtinus." *International Journal of Cultural Property* 21(1): 1-21.

Kulturarvsarbete och återuppbyggnaden av samhällen efter krig

Forskning om kulturarvets roll efter väpnad konflikt återfinns främst i den växande litteraturen om samhällens kollektiva minnen efter krig, exempelvis i studier av officiella krigsminnen och monument (Mayo 1988; Ziino 2003; Scheff 2007; Linantud 2008; Mayo & Hoeflich 2010; Page 2010; Silberman & Vatan 2013; Allen 2015). Denna forskning betonar att nationella kulturarv interagerar med komplexa och mångsidiga återuppbyggnadsprocesser. Krig förändrar ofta den nationella synen på kulturarv och kan leda till betydande samhällsförändringar (Fibiger 2015; Sørensen & Viejo-Rose 2015). I krigstid tenderar platser, monument och föremål som genomsyras av kulturell, ideologisk eller religiös symbolism att bli föremål för attacker och förstörelse eller skadas till följd av militära strider och undermåligt underhåll. Över tid "absorberas" konflikter av existerande kulturlandskap, vilket förändrar deras roll och innebörd för berörda folkgrupper (Sahovic & Zulumovic 2012). Carman (2003) menar att konstruktionen av ett kulturarv och krig befinner sig i en ständig växelverkan. Väpnade konflikter speglar vanligtvis politiska, ideologiska eller kulturella motsättningar mellan de stridande parterna. På motsatt sätt formar krigets förlopp på olika sätt de stridande parternas syn på den egna kulturella identiteten. På så vis spelar såväl de materiella som immateriella dimensionerna av kulturarv en viktig roll i efterkrigssamhällen. Efter konflikter tenderar kulturegendom och kulturella uttryck att utgöra fokus för arbetet med att återuppbygga samhället och internationella och nationella hjälpinsatser för samhällsrehabilitering, meningsskapande och dialog. Inom forskningen analyseras bland annat de effekter som massflykt från krigsdrabbade områden får för bevarandet av kvarlämnad kulturegendom som ursprungligen tillhörde lokalbefolkningen som flytt området (Rakić 2006; Saifi & Yüceer 2013). Databasen Global Heritage Network har upprättats i syfte att mäta och kartlägga staters återställande och bevarande av skadat kulturarv (Global Heritage Fund).

Kulturella identiteter tenderar att forma selektiva kollektiva minnesbilder av tidigare konflikter, som gör att vissa händelser utelämnas och andra betonas (Edkins 2003; Benton 2010; Sørensen & Viejo-Rose 2015). Beteckningar på kulturarv som "svårt", "traumatiskt", "smärtsamt" och "mörkt" förekommer i studiet av platser och monument som förknippas med kriget (Tunbridge 1996; Macdonald 2006; Logan, & Reeves 2009; Mytum & Carr 2013). Bland annat har forskningen analyserat hur internationella hjälpinsatser, regeringar, utbildningsväsendet, turismnäringen (Cooper 2006; McDowell 2008; Rivera 2008; Irimiás 2014; Winter 2008) och museisektorn (Butler 2007; Waterton & Dittmer 2014) framställer kulturarv i efterkrigssamhällen och vilka konsekvenser dessa olika tolkningar får. Dessa innefattar såväl konsekvenserna av väpnad konflikt på materiella och immateriella kulturlandskap, som återuppbyggnaden – och samexistensen – av olika kulturella identiteter i samhället. Då förlusten av kulturarv i krigstid kan betyda drastiskt olika saker för olika aktörer diskuterar litteraturen olika tolkningar om exempelvis vad som ut-

gör minnesmonument (Lachlan 2006). Forskningen behandlar konflikt från olika tidsepoker, så som la belle époque (ca.1890-1910) (Campbell, Labbe & Shuttleworth 2000), första världskriget (King 1998; Trout 2010; Bowdler 2011; Sumartojo & Wellings 2014), andra världskriget (Edsel & Witter 2009) och forna Jugoslavien (Mills 2012; Clark 2013).

Samtidigt understryker aktuell forskning att kulturegendom och kulturarvsarbete kan fungera som fredsskapande faktorer snarare än som orsaker till konflikt (Moshenska 2010; Saifi & Yüceer 2013). Manhart (2005) menar att bevarandet av immateriella och materiella kulturarv är av särskild betydelse för att stärka ett folks gemensamma kulturella identitet, vilket kan underlätta dialog och samarbete mellan konfliktparterna. Dock identifieras en rad utmaningar med tankefiguren att samhällen kan "läka" efter konflikt genom det prövande arbetet med att återuppbygga en "gemensam" nationell kulturell identitet parallellt med strävan att öka den inomstatliga toleransen gentemot övriga kulturella identiteter (Giblin 2014).

Referenser

- Allen, Matthew. 2015. "Ghostly Remains and Converging Memories: Yūshūkan and the Australian War Memorial Exhibit the Pacific War." *Asian Studies Review* 39(3): 417-30.
- Bowdler, Roger. 2011. "The Glorious Dead: Figurative Sculpture of British First World War Memorials." *The Antiquaries Journal* 91: 394-95.
- Benton, Tim. 2010. *Understanding Heritage and Memory*. Manchester: Manchester University Press.
- Butler, Beverley. 2007. *Return to Alexandria: An Ethnography of Cultural Heritage, Revivalism, and Museum Memory*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Campbell, Matthew, Jacqueline M Labbe och Sally Shuttleworth. 2000. *Memory and Memorials, 1789- 1914: Literary and Cultural Perspectives*. New York: Routledge.
- Carman, John. 2003. "Legacies of War in Creating a Common European Identity." *International Journal of Heritage Studies* 9(2): 135-50.
- Clark, Janine Natalya. 2013. "Reconciliation through Remembrance? War Memorials and the Victims of Vukovar." *International Journal of Transitional Justice* 7(1): 116-35.
- Cooper, Malcolm. 2006. "The Pacific War Battlefields: Tourist Attractions or War Memorials?" *International Journal of Tourism Research* 8(3): 213-22.
- Edkins, Jenny. 2003. *Trauma and the Memory of Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Edkins, Jenny. *Trauma and the Memory of Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Edsel, Robert M och Bret Witter. 2009. *The Monuments Men: Allied Heroes, Nazi Thieves, and the Greatest Treasure Hunt in History*. New York: Center Street.
- Fibiger, Thomas. 2015. "Heritage Erasure and Heritage Transformation: How Heritage Is Created by Destruction in Bahrain." *International Journal of Heritage Studies* 21(4): 390-404.
- Giblin, John Daniel. 2014. "Post-conflict Heritage: Symbolic Healing and Cultural Renewal." *International Journal of Heritage Studies* 20(5): 500-18.
- Global Heritage Fund. Tillgänglig på: <http://globalheritagefund.org/>.
- Irimiás, Anna. 2014. "The Great War Heritage Site Management in Trentino, Northern Italy." *Journal of Heritage Tourism* 9(4): 317-31.
- King, Alex. 1998. *Memorials of the Great War in Britain: The Symbolism and Politics of Remembrance*. Oxford: Berg.
- Lachlan, Grant. 2006. "What Makes a 'National' War Memorial? The Case of the Australian Ex-Prisoners of War Memorial." *Public History Review* 12: 92-102.

- Linantud, John L. 2008. "War Memorials and Memories: Comparing the Philippines and South Korea." *International Journal of Heritage Studies* 14(4): 347–61.
- Logan, William Stewart och Keir Reeves. 2009. *Places of Pain and Shame: Dealing with "Difficult Heritage"*. Abingdon: Routledge.
- Macdonald, Sharon. 2006. "Undesirable Heritage: Fascist Material Culture and Historical Consciousness in Nuremberg." *International Journal of Heritage Studies* 12(1): 9–28.
- Manhart, Christian. 2005. "Cultural Heritage; Mandate and Recent Activities." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 49–60. Boston: Brill.
- Mayo, James M. 1988. "War Memorials as Political Memory." *Geographical Review* 78(1): 62–75.
- Mayo, James M och Michael H Hoeflich. 2010. "Commemorating God and Country in American War Memorials: Symbolic Evolution and Legality." *Environment and Behavior* 42(3): 303–17.
- McDowell, Sara. 2008. "Selling Conflict Heritage through Tourism in Peacetime Northern Ireland: Transforming Conflict or Exacerbating Difference?" *International Journal of Heritage Studies* 14(5): 405–21.
- Mills, Richard. 2012. "Commemorating a Disputed Past: Football Club and Supporters' Group War Memorials in the Former Yugoslavia." *History* 97(328): 540–77.
- Moshenska, Gabriel. 2010. "Working with Memory in the Archaeology of Modern Conflict." *Cambridge Archaeological Journal* 20(1): 33–48.
- Mytum, H C och Gillian Carr. 2013. *Prisoners of War: Archaeology, Memory, and Heritage of 19th- and 20th Century Mass Internment*. New York: Springer.
- Page, James. 2010. "Making Sense of Australia's War Memorials." *Peace Review* 22(3): 276–79.
- Rakić, Svetlana. 2006. "'Migrating Icons': Politics and Serbian Cultural Heritage in Bosnia-Herzegovina before and after 1992." *Mediterranean Quarterly* 17(3): 43–54.
- Rivera, Lauren A. 2008. "Managing 'Spoiled' National Identity: War, Tourism, and Memory in Croatia." *American Sociological Review* 73(4): 613–34.
- Sahovic, Dzenan och Dino Zulumovic. 2012. "Obsolete Cultural Heritage in Post-Conflict Environments: The Case of AVNOJ Museum in Jajce, Bosnia Herzegovina." *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 14(2): 245–62.
- Saifi, Yara och Hülya Yüceer. 2013. "Maintaining the Absent Other: The Re-Use of Religious Heritage Sites in Conflicts." *International Journal of Heritage Studies* 19(7): 749–63.
- Scheff, Thomas J. 2007. "Politics of Hidden Emotions: Responses to a War Memorial." *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 13(2): 237–46.
- Silberman, Marc och Florence Vatan. 2013. "Memory and Postwar Memorials: Confronting the Violence of the Past." New York: Palgrave Macmillan.
- Sumartojo, Shanti och Ben Wellings. 2014. *Nation, Memory and Great War Commemoration: Mobilizing the Past in Europe, Australia and New Zealand*. Oxford: Peter Lang.
- Sørensen, Marie Louise Stig och Dacia Viejo-Rose. 2015. *Introduction – The Impact of Conflict on Cultural Heritage: A Biographical Lens*. I *War and Cultural Heritage: Biographies of Place*, red. Marie Louise Stig Sørensen och Dacia Viejo-Rose, 1–17. New York: Cambridge University Press.
- Trout, Steven. 2010. *On the Battlefield of Memory: The First World War and American Remembrance, 1919–1941*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Tunbridge, J E och Gregory J Ashworth. 1996. *Dissonant Heritage: The Management of the Past as a Resource in Conflict*. Chichester: Wiley.
- Waterton, Emma och Jason Dittmer. 2014. "The Museum as Assemblage: Bringing Forth Affect at the Australian War Memorial." *Museum Management and Curatorship* 29(2): 122–39.
- Winter, Tim. 2008. "Post-Conflict Heritage and Tourism in Cambodia: The Burden of Angkor." *International Journal of Heritage Studies* 14(6): 524–39.
- Ziino, Bart. 2003. "Claiming the Dead: Great War Memorials and Their Communities." *Journal of the Royal Australian Historical Society* 89(2): 145–61.

Kulturarvsförluster i 1900-talets krig

Den mest omfattande förlusten av kulturarv skedde under de två världskriegen 1914–1918 och 1939–1945. Trots att det internationella samfundet har enats om vikten att skydda kulturarv i krigstid har storskalig förstörelse av kulturarv inträffat under flera konflikter efter det kalla krigets slut. Bland dessa framstår kriget i Afghanistan, Syrien, Irak, och forna Jugoslavien som synnerligen förödande för mänsklighetens gemensamma kulturarv.

Första världskriget

Första världskriget utmärktes av en enorm förödelse av människoliv och byggnader. Industrialiseringen och globaliseringen av kriget möjliggjorde en helt ny intensitet och omfattning av förstörelse (Saunders 2004). Inledningsvis välkomnade delar av de intellektuella eliterna i de krigförande länderna kriget som ett sätt att främja och försvara den egna nationalstatens civilisation och kultur. Kriget ansågs nödvändigt för att främja den nationella synen på olika kulturers värde och rangordning, vilket nödgade utplånandet av vissa kulturella identiteter till fördel för andra (Kramer 2007). Man förväntade sig att kriget skulle stärka det egna folkets patriotism och utöka den egna nationella identitetens inflytande över mellanstatliga relationer (Brandt 2004). I forskningen som behandlar kulturarv och dess förstörelse under första världskriget studeras främst förvalandet av kollektiva minnen av kriget, och olika tolkningar inom kultur, konst och turismnäringen i Asien, Europa och USA (Vance 1997; Levitch 2004; Saunders 2004; Trout 2010; Irimiás 2014; Turner 2015).

Referenser

- Brandt, Susanne. 2004. "Nagelfiguren: Nailing Patriotism in Germany 1914–18." I *Matters of Conflict: Material Culture, Memory and the First World War*, red. Nicholas J Saunders, 62–71. London: Routledge.
- Irimiás, Anna. 2014. "The Great War Heritage Site Management in Trentino, Northern Italy." *Journal of Heritage Tourism* 9(4): 317–31.
- Kramer, Alan. 2007. *Dynamic of Destruction: Culture and Mass Killing in the First World War*. Oxford: Oxford University Press.
- Levitch, Mark. 2004. "The Great War Re-remembered: the Fragmentation of the World's Largest Painting." I *Matters of Conflict: Material Culture, Memory and the First World War*, red. Nicholas J Saunders, 5–25. London: Routledge.
- Saunders, Nicholas J. 2004. "Material Culture and Conflict: the Great War, 1914–2003." I *Matters of Conflict: Material Culture, Memory and the First World War*, red. Nicholas J Saunders, 5–25. London: Routledge.
- Trout, Steven. 2010. *On the Battlefield of Memory: The First World War and American Remembrance, 1919–1941*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Turner, Sarah Victoria. 2015. "The Poetics of Permanence? Inscriptions, Memory and Memorials of the First World War in Britain." *Sculpture Journal* 24(1): 73–96.
- Vance, Jonathan Franklin William. 1997. *Death so Noble: Memory, Meaning, and the First World War*. Vancouver: UBC Press.

Andra världskriget

Förlusten av kulturarv under andra världskriget saknar motstycke i modern historia (Bevan 2006). Både de allierade och axelmakterna ägnade sig åt avsiktlig förstörelse av strategiska skäl, i propagandasyfte, eller genom plundring (Harclerode & Pittaway 2000; Akinsha, Kozlov & Hochfield 1995; Givens 2014; Feliciano 1997; Grimsted 2011, 2015). Liksom inom studiet av kulturarv efter första världskriget fokuserar forskningen på hur kollektiva minnen av kriget förvaltas runtom i Asien, Europa och USA (Walls & Williams. 2010; Niznik 2013; Silberman & Vatan 2013). Ett huvudspår i litteraturen behandlar olika dimensioner av den omfattande konst- och kulturplundring som ägde rum under kriget. Empiriskt studeras framförallt Nazitysklands roll i plundringen (Nicholas 1995; Feliciano 1997; Grimsted 2011, 2015; Petropoulos 2000). Gällande andra världskriget lyfter forskningen fram det länge förbisedda fenomen av ”patrimania”, nämligen det opportunistiska beteende i krigstid, då statliga muséer och privata samlare söker få tillgång till kulturarv och konstsamlingar under förevändningen av att agera ”skyddsombud” (Feliciano 1997; Karlsgodt 2011).

Referenser

- Akinsha, Konstantin, Grigorij Kozlov och Sylvia Hochfield. 1995. *Beautiful Loot: The Soviet Plunder of Europe's Art Treasures*. New York: Random House.
- Bevan, Robert. 2006. *The Destruction of Memory: Architecture at War*. London: Reaktion Books.
- Feliciano, Hector. 1997. *The Lost Museum: The Nazi Conspiracy to Steal the World's Greatest Works of Art*. New York: Basic Books.
- Givens, Seth A. 2014. ”Liberating the Germans: The US Army and Looting in Germany during the Second World War.” *War in History* 21(1): 33–54.
- Grimsted, Patricia Kennedy. 2015. ”Nazi-Looted Art from East and West in East Prussia: Initial Findings on the Erich Koch Collection.” *International Journal of Cultural Property* 22(1): 7–60.
- Grimsted, Patricia Kennedy. 2011. *Reconstructing the Record of Nazi Cultural Plunder: A Survey of the Dispersed Archives of the Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (ERR)*. Amsterdam. Tillgänglig på: <https://socialhistory.org/en/publications/reconstructing-record-nazi-cultural-plunder>.
- Harclerode, Peter och Brendan Pittaway. 2000. *The Lost Masters: World War II and the Looting of Europe's Treasures*. New York: Welcome Rain Publishers.
- Karlsgodt, Elizabeth Campbell. 2011. *Defending National Treasures: French Art and Heritage under Vichy*. Stanford, Calif: Stanford University Press.
- Nicholas, Lynn H. 1995. *The Rape of Europa: The Fate of Europe's Treasures in the Third Reich and the Second World War*. New York: Vintage Books.
- Niznik, Józef. 2013. *Twentieth Century Wars in European Memory*. Frankfurt: Peter Lang.
- Petropoulos, Jonathan. 2000. *The Faustian Bargain: The Art World in Nazi Germany*. New York: Oxford University Press.
- Silberman, Marc och Florence Vatan. 2013. *Memory and Postwar Memorials: Confronting the Violence of the Past*. New York: Palgrave Macmillan.
- Walls, Samuel och Howard Williams. 2010. ”Death and Memory on the Home Front: Second World War Commemoration in the South Hams, Devon.” *Cambridge Archaeological Journal* 20(1): 49–66.

Krigen i det forna Jugoslavien 1991–1999

Krigen i forna Jugoslavien (1991–1999) bottnade i en rad olika faktorer. Regionens kulturlandskap är nära förknippat med politiskt laddade processer, då olika aktörer använt kulturarv som argument för sin rätt till vissa områden och gränsdragningar (Galaty 2011). Vid Kalla krigets slut ställdes konflikterna i regionen på sin spets. Krigen som följde blev ökända för omfattningen av avsiktligt förstörande av kulturarv. Under de pågående nationsbyggnadsprocesserna definierade varje arvtagarstat sin befolkning utifrån språk, religion och etnisk bakgrund, vilket ledde till att andra folkgrupper diskriminerades, hotades och ibland mördades (Shatzmiller 2002; Tonta 200). Förföljelserna drabbade inte bara människor utan även betydande kulturlandskap och byggnader (Detling 1993). Omfattningen av de skador som vållades kulturskatterna på Balkan var enorm och inkluderar förlusten av religiösa byggnader och kulturella institutioner, såsom museum, bibliotek och arkiv. Denna systematiska massförstörelse av olika gruppers kulturarv var en del i den systematiska "etniska resningen" som skedde genom att utplåna olika folkgruppers historiska och emotionella koppling och känsla av tillhörighet till och ägandeskap av ett visst geografiskt område (Musi 2014).

Forskningen om kulturarvets öde i samband med krigen i det forna Jugoslavien har fokuserat på att antingen dokumentera omfattningen av de skador som vållats såväl det materiella som det immateriella kulturarvet i regionen (Chapman 1994; Riedlmayer 1995, 2002, 2007, 2008); diskutera de rättsliga processerna som följde krigen; eller analysera restaureringsarbetet som del av fredsarbetet (Riedlmayer 1996; Tonta 2009). Inom det sistnämnda fältet diskuteras i synnerhet de dilemman som förknippas med återuppbyggandet av olika folkgruppers kulturella identiteter samtidigt som man försöker att fastställa en gemensam nationell kulturell identitet (Luke 2013). Forskningen har identifierat stora brister när det gäller det nationella och mellanstatliga arbetet med att återställa regionens kulturarv (Riedlmayer 2002; Tonta 2009). Balcells menar att dessa brister bottnar i kvarvarande etniska motsättningar, bristande nationella investeringar på grund av politiska konflikter och korrruption. I litteraturen synliggörs flera olika dimensioner av kulturarvets roll för regionens konflikter, vilka bland annat speglar konfliktaktörernas olika tolkningar och värderingar av kulturarv. Dessa perspektiv innefattar även hur de intervenerande parterna – Nato och FN – påverkat olika kulturella identiteter i regionen. Även om forskningen tenderar att fokusera på makronivån och hur statliga aktörer har format regionens konflikter ovanifrån, återfinns även kompletterande studier som söker förklara hur lokala aktörer, däribland lokalbefolkningen, deltagit i skapandet av det nationella kulturarvet och genom detta deltagande göder de pågående konflikterna i regionen på gräsrotsnivå (Galaty 2011).

Bosnien-Hercegovina

Bosnien-Hercegovina har historiskt sett varit ett multikulturellt samhälle. Under kriget i Bosnien-Hercegovina (år 1992–1995) utsattes dock kulturarv som förknippas med specifika etniska grupper för avsiktlig och omfattande vandalism och plundring (Hadzic et al. 2015). Massförstörelsen av kulturarv var ett led i den etniska rensningen i landet (Toal & Dahlman 2011). År 1992 förstördes Sarajevos stadshus och nationalbibliotek (Vijecnica) av serbiska styrkor. Endast en bråkdel av bibliotekets verk kunde räddas (Detling 1993). Tillsammans med kroatiska (HVO) styrkors förstörelse av den gamla bron i Mostar – en symbol för den enade länken mellan muslimska och kristna distrikten i staden – är nationalbiblioteket den mest ikoniska kulturskatten som förstördes under kriget. Samtliga folkgruppers (bosniaker, kroater och serber) kulturarv skadades under konflikten, både avsiktligt och oavsiktligt, till exempel moskéerna i Banja Luka, det ortodoxa klostret i Zitonslic och det katolska klostret i Kraljeva Sutjeska (Ward 1994).

Kulturarvsarbete har getts en central plats inom efterkrigsåtgärder och projekt för att skapa hållbar fred bland lokalbefolkningen (Perry 2002). Aktuell forskning lyfter fram det internationella samhället – och intervererande parter – inflytande över kvarvarande etniska spänningar, bland annat genom utformningen av, och prioriteringarna inom, insatser för att återuppbygga och bevara kulturegendom i landet. Detta innefattar rättsliga åtgärder som Unesco menar att framförallt stater har ansvar för.

Att döma av den föreliggande konflikten har frågan om nationellt ansvar för kulturarvsarbete identifierats som högst problematiskt (Musi 2014), då forskningen visar på hur kulturarvsarbete och dess strategier (om)formar den nya nationella identiteten (Sahovic & Zulumovic 2012). I Bosnien-Hercegovina har det nationella restaureringsarbetet beskrivits som undermåligt. Orsakerna till den undermåliga kvalitén har delvis bottnat i bristande resurser, såväl som meningsskiljaktigheter om vad som utgör det bosniska kulturarvet. Serber har bland annat motsatt sig att kulturarvsarbeten styrs av den bosniska staten eftersom de anser att staten inte erkänner de olika folkgruppernas egna kulturarv. Bosnier har däremot hävdade att bevarandet av en gemensam historia är ett viktigt medel för att landet ska kunna enas efter kriget (Balcells 2015). Idag, två decennier sedan krigsslutet, präglar olika tolkningar av nationalitet, religion och etnisk tillhörighet alltjämt Bosnien. Detta tar sig bland annat i uttryck i en fortsatt segregering av lokalsamhällena (Hadzic et al. 2015) även bland landets arkeologer (Lawler 2014).

Serbien och Kosovo

Kosovo var en självstyrande delstat i Jugoslavien. År 1989 valdes Milošević till Serbiens president med löftet om att Serbien skulle ta makten över den albanska befolkningen i Kosovo. Miloševićs avskaffade Kosovos självstyre och propagerade för att serbiskt inflytande skulle öka och det albanska språket och kulturen skulle minskas. Under mitten av 1990-talet bildades kosovoalbaner som bodde i utlandet Kosovos befrielsearmé (KLA). Under

sommaren år 1998 utbröt inbördeskrig. Hoten mot den albanska befolkningen ökade, vilket ledde till att Nato inledde flygattacker i mars 1999. Under tre månader flygbombades platser runtom i Serbien och Montenegro, vilket enligt Lambert och Rocwell (2012) resulterade i att en betydande del av Serbiens kulturarv (byggnader, monument och kulturlandskap) förstördes. Bland annat förstördes stora delar av Belgrads betydande kulturlandskap då attackerna riktades mot legitima militära mål som regeringsbyggnader och militära installationer. Lokalbefolkningen och de anställda vid Nationalmuseet i Belgrad utförde en stor del av räddningsarbetet (Miljković 2000). Trots att läget i Kosovo nu har stabiliserats fortsätter oroligheter och konflikt mellan serber och albaner. Studier som behandlar efterkrigstiden i Kosovo och Serbien skildrar situationen för de olika sidorna i konflikten och förstörelsen av såväl albansk som serbisk kulturregdom (Bataković 2014). Då Serbien anser att Kosovo inte tar tillräckligt ansvar att bevara serbiskt kulturarv har landet försökt att förhindra att Kosovo ges medlemskap i Unesco (Utrikespolitiska Institutet 2015).

Kroatien

Gamla staden i Dubrovnik (Stari Grad) inkluderades på Unescos världsarvslista år 1979. År 1991 utsattes området för flygbombningar av serbiska styrkor som vållade omfattande skada på flera slott, kloster, kyrkor samt en moské och en synagoga (Roje-Bonacci et al. 2014; Balcells 2015). Enligt vissa källor hade inte området någon direkt militär betydelse. Den Jugoslaviska regeringen hävdar däremot att attackerna var legitima och påstår att de historiska byggnaderna användes för militära ändamål. Kroatiens kulturarv tog stor skada av kriget mellan 1991–95 (Šulc 2001). Enligt Goulding & Domic (2009) har det nationella restaureringsarbetet i Kroatien även kantats av en rad anklagelser om bristande statligt stöd.

Referenser

- Balcells, Marc. 2015. "Left Behind? Cultural Destruction, the Role of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia in Detering It and Cultural Heritage Prevention Policies in the Aftermath of the Balkan Wars." *European Journal on Criminal Policy and Research* 21(1): 1–13.
- Bataković, Dušan T. 2014. *A Turbulent Decade: The Serbs in Post-1999 Kosovo: Destruction of Cultural Heritage, Ethnic Cleansing, and Marginalization (1999–2009)*. Paris: Dialogue.
- Chapman, John. 1994. "Destruction of a Common Heritage: The Archaeology of War in Croatia, Bosnia and Hercegovina." *Antiquity* 68(258): 120–26.
- Detling, Karen J. 1993. "Eternal Silence: The Destruction of Cultural Property in Yugoslavia." *Maryland Journal of International Law and Trade* 17(1): 41–76.
- Galaty, Michael L. 2011. "Blood of Our Ancestors: Cultural Heritage Management in the Balkans." I *Contested Cultural Heritage: Religion, Nationalism, Erasure, and Exclusion in a Global World*, red. Helaine Silverman, 1–49. Springer.
- Goulding, Christina och Dino Domic. 2009. "Heritage, Identity and Ideological Manipulation: The Case of Croatia." *Annals of Tourism Research* 36(1): 85–102.
- Hadzic, L, A Dzino-Suta, R. Eppich, A Vezic och J L Izkara Martinez. 2015. "Participatory Imaging Mapping of Cultural Heritage Across Internal Borders Stolac, Bosnia and Herzegovina." *The International Archives of the Photogrammetry: 195–200*.

- Lambert, Simon och Cynthia Rockwell (red.) 2012. *Protecting Cultural Heritage in Times of Conflict: Contributions from the Participants of the International Course on First Aid to Cultural Heritage in Times of Conflict*. Rom: ICCROM.
- Lawler, Andrew. 2014. "Perceptions of Ethnicity, Religion och Language Within the Archaeological Community of Bosnia and Herzegovina." *Archaeologies* 10(3): 232–47.
- Luke, Christina. 2013. "Cultural Sovereignty in the Balkans and Turkey: The Politics of Preservation and Rehabilitation." *Journal of Social Archaeology* 13(3): 350–70.
- Miljković, Ljubica. 2000. *Despite the Bombing: Selection of Paintings from the Government of the Republic of Serbia: Dedicated to the Battle for Freedom*. Belgrad: National Museum Belgrade.
- Musi, Maja. 2014. "The International Heritage Doctrine and the Management of Heritage in Sarajevo, Bosnia and Herzegovina: The Case of the Commission to Preserve National Monuments." *International Journal of Heritage Studies* 20(1): 54–71.
- Perry, Valery. 2002. "Reversing Ethnic and Cultural Cleansing: The Role of Annex 8 in Reclaiming History, Promoting Post-War Reconciliation and Preserving the Unique Cultural Heritage of Bosnia and Herzegovina." *European Yearbook of Minority Issues Online* 2(1): 197–225.
- Richardson, Mervyn. 1995. *The Effects of War on the Environment: Croatia*. New York: E & FN Spon.
- Riedlmayer, András J. 2008. "The Destruction of Cultural Heritage in Bosnia-Herzegovina, 1992–1996: A Post-War Survey of Selected Municipalities." *Forum Bosnae*: 146–73.
- Riedlmayer, András J. 2002. "Destruction of Cultural Heritage in Bosnia-Herzegovina, 1992–1996: A Post-war Survey of Selected Municipalities." I *Bosnia-Herzegovina Cultural Heritage Report*, András J. Riedlmayer. Cambridge, MA. Tillgänglig på: <http://archnet.org/system/publications/contents/3481/original/DPC1420.pdf?1384775281>.
- Riedlmayer, András J. 2007. "Crimes of War, Crimes of Peace: Destruction of Libraries during and after the Balkan Wars of the 1990s." *Library Trends* 56(1): 107–32.
- Riedlmayer, András J. 1996. "Libraries Are Not for Burning: International Librarianship and the Recovery of the Destroyed Heritage of Bosnia and Herzegovina." *MELA Notes* 63: 36–45.
- Riedlmayer, András J. 1995. "Erasing the Past: The Destruction of Libraries and Archives in Bosnia Herzegovina." *Middle East Studies Association Bulletin* 29(1): 7–11.
- Rivera, Lauren A. 2008. "Managing 'Spoiled' National Identity: War, Tourism, and Memory in Croatia." *American Sociological Review* 73(4): 613–34.
- Roje-Bonacci, Tanja, Predrag Mišćević och Daša Salvezani. 2014. "Non-Destructive Monitoring Methods as Indicators of Damage Cause on Cathedral of St. Lawrence in Trogir, Croatia." *Journal of Cultural Heritage* 15(4): 424–31.
- Sahovic, Dzenan och Dino Zulumovic. 2012. "Obsolete Cultural Heritage in Post-Conflict Environments. The Case of AVNOJ Museum in Jajce, Bosnia Herzegovina." *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 14(2): 245–64.
- Shatzmiller, Maya. 2002. *Islam and Bosnia: Conflict Resolution and Foreign Policy in Multi-Ethnic States*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Šulc, Branka. 2001. "The Protection of Croatia's Cultural Heritage During the War 1991–95." I *Destruction and Conservation of Cultural Property*, red. Robert Layton, Peter G Stone och Julian Thomas, 157–67. London: Routledge.
- Toal, Gerard och Carl Dahlman. 2011. *Bosnia Remade: Ethnic Cleansing and Its Reversal*. New York: Oxford University Press.
- Tonta, Yasar. 2009. "Preservation of Scientific and Cultural Heritage in Balkan Countries." *Program* 43(4): 419–29.
- Utrikespolitiska Institutet. 2015. "Fördjupning Kosovo." Säkerhetspolitik.se. Tillgänglig på: <http://www.sakerhetspolitik.se/Konflikter/Kosovo/Fordjupning/>.
- Walasek, Helen. 2015. *Bosnia and the Destruction of Cultural Heritage*. Farnham, Surrey: Ashgate.
- Ward, Ben. 1994. "War Damage: The Cultural Heritage of Bosnia-Herzegovina: London, 25 November 1993." *International Journal of Cultural Property* 3(2): 355–57.

Afghanistankrigen

Afghanistan har varit en mötesplats för flera av världshistoriens mest inflytelserika civilisationer (Hatch Dupree 2005; van Krieken-Pieters 2005b). Idag består landet av en komplex mosaik av etniciteter. I ett land där endast en minoritet är läs- och skrivkunnig levandegörs kulturen främst genom muntlig historia, poesi och musik, levnadssätt, tro och traditioner (Francioni & Lenzerini 2005; Hatch Dupree 2002). Afghanistans unika historia och strategiska läge har gett landet ett rikt kulturarv och två monument som inkluderats på Unescos världsarvslista, de arkeologiska resterna av Buddhastatyerna och det kulturella landskapet i Bamiyandalen (år 2003), samt minareten i Jam (år 2002). Utöver dessa är även nationalmuseet i Kabul en uppmärksammas kulturskatt. Få andra platser i världen har dock fallit offer för den grad av omfattande plundring och avsiktlig förstörelse av kulturarv som Afghanistan drabbats av. Till följd av årtionden av ockupation och inomstatlig konflikt har det afghanska kulturarvet lidit av långvarig försummelse och ödeläggelse.

Under 1900-talet började västerländska idéer influera Afghanistan. Politiska ledare sökte centralisera och modernisera landet, infrastrukturen byggdes ut och turismen ökade. Ett stort antal historiska byggnader revs i syfte att snabbt modernisera landet enligt en västerländsk modell. Detta skapade en värdekonflikt mellan traditionella och moderna värden. Skiljelinjen mellan tradition och modernitet återspeglades i viss mån en konfliktlinje mellan städerna och landsbygden (Ball 2005). 1978 bröt inbördeskrig ut i landet och under den påföljande sovjetiska ockupationen (1979–1989) samt under inbördeskriget år 1992–1996 skedde omfattande förstörelse av Afghanistans kulturskatter. Både strider och plundring drabbade kulturarvet. Bland annat stals betydande artefakter från nationalmuseet i Kabul och handlades på den internationella illegala konstmarknaden (Huldt & Jansson 1988; Grissmann 2005).

Inbördeskriget ledde även till massflykt till Pakistan och Iran, vilket berövade generationer av afghaner möjligheten att ta del av och delta i skapandet av sitt nationella kulturarv. Cassar & Rodríguez García (2005) menar att för de afghanska flyktingarna skapades en kulturell identitet som färgades av de politiska eller etniska faktorer som låg till grund för konflikten, snarare än tanken om en gemensam nationell historia.

Under talibanregimen (1994–2001) ökade skyddet av vissa delar av det materiella kulturarvet, exempelvis minskade andelen olagliga utgrävningar och illegal handel. Detta fick dock ett slut i februari år 2001 då talibanernas ledare Mullah Omar uppmanade sina anhängare att förstöra samtliga mänskliga och icke-islamska avbildningar i Afghanistan. Inom kort förstördes nära 3000 av landets kulturskatter, däribland två Buddhastatyer i Bamiyandalen från 500-talet (Hatch Dupree 2002; Rosen 2005). Attacken var noggrant planerad och utförd snarare än utförd i affekt. Attacken var inte heller av tydligt strategiskt värde för den afghanska

befolkningen, utan var snarare en provokation mot det internationella samhället (Francioni & Lenzerini 2005). I samband med förstörelsen av Buddhasstatyerna väcktes omvärldens intresse för Afghanistans kulturarv (van Krieken-Pieters 2005a). Vissa hävdar att den ideologiska konflikten mellan det internationella samfundet och talibanregimen kom att öka Buddhasstatyernas kulturella värde och vikten av att de bevarades åt eftervärlden. (Bernbeck 2010, 2013).

Efter decennier av ockupation och inbördeskrig har arbetet med kulturarv i Afghanistan inträtt i en ny fas. Den uppmärksammade förstörelsen av kulturarv har lett till en uppsjö av insatser i form av arkeologiska fältarbeten och forskningsprojekt. Afghanistans kulturarv är dock fortfarande hotat. För att det internationella samhället ska kunna stötta Afghanistan i arbetet med att bygga upp lokala resurser, förmågor, och drivkrafter att förvalta kulturarv – såväl teoretiskt som praktiskt – krävs en rad åtgärder. Det råder en akut brist på expertis inom arkeologi, kulturvård och kulturarvsarbete (van Krieken-Pieters 2005b). Ett svagt folkligt förtroende för Afghanistans politiska processer och bristen på högt utbildad personal är faktorer som har lett till ett svagt nationellt intresse för att arbeta i statlig tjänst inom kulturarvsarbete, samt försvårar arbetet med att engagera de lokala samhällena i levandegörandet av sin egen kultur. Därutöver hindras kulturarvsarbetet av en komplex blandning av sociopolitiska och geografiska faktorer. Afghanistans kulturarv är fortfarande en känslig politisk fråga för den afghanska staten. Den utbredda fattigdomen i landet i kombination med tillgång på värdefulla artefakter skapar incitament för fortsatt plundring, samtidigt som bristande framkomlighet på grund av det instabila säkerhetsläget och landets bergiga terräng komplicerar övervakning och skydd av kulturplatser (Cassar & Rodríguez García 2005; Hatch Dupree 2002).

Utöver dessa nationella utmaningar saknar det internationella stödet en gemensam och lokalt förankrad strategi för kulturarvsarbete. För att arbetet med att förvalta Afghanistans kulturarv ska kunna fortskrida, behöver olika aktörer inom bistånd och utveckling, stat och rättsväsende, samt arkeologi utveckla en bättre dialog, dels sinsemellan, dels med lokala aktörer. Pågående projekt har främst initierats av olika externa aktörer (såväl stater som frivilligorganisationer), som arbetar utifrån olika tidsramar, metoder och medel, samt med bristande kunskap om lokala behov och förutsättningar (Cassar & Rodríguez García 2005; Krieken-Pieters 2005a). Unesco har tilldelats mandat att koordinera internationella insatser för att stötta det afghanska folkets förmåga att själva tillvarata det nationella kulturarvet; en strategi som ligger i linje med FN:s internationella insatser för rehabilitering och återuppbyggnad i Afghanistan (Manhart 2001, 2005). Som ett led i denna strategi etablerade Unesco en internationell koordineringsenhet och ett antal expertgrupper som agerar forum för ledande afghanska och internationella experter inom kulturarvsarbete för att diskutera nationel-

la mål, strategier och implementeringen av Världsarvskonventionen, samt hur man ska utveckla det nationella arbetet för att förhindra illegal handel av kulturarvsobjekt (Manhart 2005). Unesco arrangerade även ett internationellt seminarium om Afghanistanens kulturella arv i Kabul 2002. Vid detta seminarium beslutades att man ska upprätta en databas över Afghanistanens kulturella platser i syfte att stötta forskning (Ball 2005). En annan huvudaktör inom Afghanistanens kulturarvsarbete är *Society for the Preservation of Afghanistan's Cultural Heritage* (SPACH) vars mål är att sprida information och kunskap om hoten mot det afghanska kulturarvet och därmed förhindra plundring, förstörelse och illegal handel med kulturegendom (Cassar & Rodríguez García 2005; van Krieken-Pieters 2005b). Organisationen har framför allt hjälpt till med att restaurera nationalmuseet i Kabul och stötta arbetet med att bevara olika monument runtom i landet, såsom minareten i Jam; ett arbete som fortlöpt i skuggan av den sovjetiska ockupationen, inbördeskriget, talibanregimen och efterföljande internationella militära insatser (Kila 2012; Kila & Zeidler 2013).

Referenser

- Ball, Warwick. 2005. "The Archaeology of Afghanistan: A Reassessment and Stock-taking." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 39–48. Boston: Brill.
- Bernbeck, Reinhard. 2013. "Heritage Void and the Void as Heritage." *Archaeologies* 9(3): 526–45.
- Bernbeck, Reinhard. 2010. "Heritage Politics: Learning from Mullah Omar? In Controlling the Past, Owning the Future." I *The Political Uses of Archaeology in the Middle East*, red. R Boytner, L Swartz Dodd och B J Parker, 27–54. Tucson: University of Arizona Press.
- Cassar, Brendan och Ana Rosa Rodríguez García. 2005. "The Society for Preservation of Afghanistan's Cultural Heritage: An Overview of Activities since 1994." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 15–37. Boston: Brill.
- Grissmann, Carla. 2005. "The Kabul Museum: Its Turbulent Years." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken Pieters, 61–75. Boston: Brill.
- Hatch Dupree, Nancy. 2002. "Cultural Heritage and National Identity in Afghanistan." *Third World Quarterly*. Taylor & Francis Group.
- Hatch Dupree, Nancy. 2005. "Prehistoric Afghanistan: Status of Sites and Artefacts and Challenged of Preservation." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters. 79–93. Boston: Brill.
- Huldt, Bo och Erland Jansson. 1988. *The Tragedy of Afghanistan: The Social, Cultural and Political Impact of the Soviet Invasion*. London: Croom Helm.
- Francioni, Francesco och Federico Lenzerini. 2005. "Afghan Cultural Heritage and International Law: the Case of the Buddhas of Bamiyan." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 265–92. Boston: Brill.
- Kila, Joris D och James A Zeidler. 2013. *Cultural Heritage in the Crosshairs: Protecting Cultural Property During Conflict*. Boston: Brill.
- Kila, Joris D. 2012. "Heritage under Siege: Military Implementation of Cultural Property Protection Following the 1954 Hague Convention". I *Heritage and Identity: Issues in Cultural Heritage Protection*,

- red. Joris D Kila och James A Zeidler. Leiden: Koninklijke Brill NV.
- Manhart, Christian. 2005. "Cultural Heritage; Mandate and Recent Activities." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken Pieters, 49–60. Boston: Brill.
- Manhart, Christian. 2001. "The Afghan Cultural Heritage Crisis: UNESCO's Response to the Destruction of Statues in Afghanistan." *American Journal of Archaeology* 105(3): 387–88.
- Rosen, Lawrence. 2008. "Proceedings of the Doha Conference of 'Ulama on Islam and Cultural Heritage. Doha, Qatar. December 30–31, 2001. Pp. 73 in English and Arabic each. New York: UNESCO, 2005." Book review, *International Journal of Cultural Property* 15(1): 101–3.
- van Krieken-Pieters, Juliette (red.). 2005a. *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*. Boston: Brill.
- van Krieken-Pieters, Juliette. 2005b. "Dilemmas in the Cultural Heritage Field: the Afghan Case and the Lessons for the Future." I *Art and Archaeology of Afghanistan: Its Fall and Survival: A Multi-Disciplinary Approach*, red. Juliette van Krieken-Pieters, 201–225. Boston: Brill.

Irakkrigen

Den geografiska yta som motsvarar dagens Irak brukar kallas för "civilisationens vagga" (Brodie 2005). I generationer har politiska ledare sökt att förankra nationsbyggande hos en religiöst och etniskt blandad befolkning. Kampen om politisk, kulturell och ekonomisk makt löper som en röd tråd genom Iraks arkeologiska historia, då olika aktörer manipulerat kulturarvet för att stärka sin legitimitet (Bernhardsson 2005). Sedan Gulfkriget 1991 har Iraks kulturskatter drabbats av plundring (Montgomery 2015). Under mitten av 1990-talet började förstörelsen riktas mot arkeologiska platser. Efter den amerikanska invasionen av Irak år 2003 förvärrades hotet mot Iraks kulturarv då flera nationella kulturella landmärken runt om i landet, inklusive nationalmuseet och nationalbiblioteket i Bagdad, utsattes för omfattande plundring och förstörelse (Nusair 2013). Flera forskare identifierar den illegala handeln med kulturobjekt som en starkt bidragande faktor till plundringens omfattning. Då flera arkeologiska platser i Irak är belägna vid glesbefolkade områden mellan Tigris och Eufrats blev de enkla måltavlor för tjuvar. Strider mellan utländska trupper och upprorsgrupper ökade även det fysiska hotet mot kulturegendom. Därutöver anklagades amerikanska styrkor för att inte ha skyddat de nationella kulturskatterna tillräckligt (Brodie 2008). Enligt en officiell utredning av skeendena 2003 lämnades nationalmuseet i stort sett obevakat trots att amerikanerna ansåg att det var högprioriterat att skydda det. Orsakerna till att museet inte skyddades är omtvistade, men den officiella anledningen är att irakiska styrkor ockuperade museet och använde det som defensiv utpost i striderna mot amerikanska styrkor. Därmed bröt irakiska trupper mot bestämmelserna i Haagkonventionen. Trots dessa brister räddades många objekt. Anställda vid museet hade lyckats flytta, och därmed skydda, en stor andel av museets objekt in i hemliga förvaringsrum redan

innan kriget bröt ut. Likaså lyckades lokalbefolkningen rädda en samling historiska manuskript från samlingar och bibliotek. Efter plundringarna upprättade man anonyma amnestiprogram vilket ledde till återlämnandet av ett hundratal objekt (Atwood 2003; Brodie 2005).

Litteraturen belyser ett antal bakomliggande och utlösande faktorer som tillsammans orsakade den stora omfattningen av Iraks förluster under den amerikanska invasionen. Bland dessa nämns den bristande planeringen inom den amerikanska försvarsmakten och andra berörda institutioner för hur hotbilden mot Iraks kulturarv skulle kunna hanteras. Andra brister var svagheter i civil-militär samverkan för att skydda kulturarv (Stark 2009). Dessa studier tenderar att diskutera eventuella åtgärder som kunde ha hindrat plundringen av nationalmuseet och andra orter. Utifrån dessa dras slutsatser om hur det internationella samfundet kan stärka det generella skyddet av kulturegendom i krigstid, såsom behovet att stärka existerande rättsliga ramverk. Ett antal studier behandlar specifikt de rättsliga aspekterna av kulturarvsarbete i Irak (Garcia 2007; Davis 2014). Rothfield (2008) tar även upp den prioriteringsproblematik som uppstår i och med avvägningen mellan att skydda kulturarv och människoliv eller uppnå militära mål.

En central utmaning för bevarandet av Iraks kulturarv är bristen på utbildad irakisk personal. Bristen på lokala kunskaper har möjliggjort att kulturobjekt förts ut ur landet, men det är den internationella konstmarknaden som främst dragit nytta av inflödet av kulturobjekt från Irak, exempelvis Metropolitan Museum of Art i New York (Rothfield 2008). Iraq Cultural Property Destruction database och Heritage Destruction Index är två försök att mäta förlusten av nationellt kulturarv vilka tillsammans försöker möjliggöra att man kartlägger ett visst kulturobjekts värde samt graden av dess förstörelse (Isakhan 2015).

Referenser

- Atwood, Roger. 2003. "Inside Iraq's National Museum." *Art News*, 1 July, 2003. Tillgänglig på: <http://www.artnews.com/2003/07/01/inside-iraqs-national-museum/>.
- Baker, Raymond William, Shereen T Ismael och Tareq Y Ismael. 2010. *Cultural Cleansing in Iraq: Why Museums Were Looted, Libraries Burned and Academics Murdered*. London: Pluto.
- Bernhardsson, Magnus Thorkell. 2005. *Reclaiming a Plundered Past: Archaeology and Nation Building in Modern Iraq*. Austin: University of Texas Press.
- Brodie, Neil. 2008. "The Market Background to the April 2003 Plunder of the Iraq National Museum." I *The Destruction of Cultural Heritage in Iraq*, red. Peter G Stone och Joanne Farchakh Bajjaly, 41–54. Woodbridge, Suffolk: Boydell Press.
- Brodie, Neil. 2005. "A Future for Our Past: International Symposium for Redefining the Concept of Cultural Heritage: Organized by the Istanbul Initiative at the Istanbul Bilgi University, Dolapdere Campus, June 24–26 2004." *International Journal of Cultural Property* 12(4): 491–97.
- Davis, Tess. 2014. "From Babylon to Baghdad: Cultural Heritage and Constitutional Law in the Republic of Iraq." *International Journal of Cultural Property* 21(4): 445–63.

- Garcia, Eric P. 2007. "The Destruction of a Cultural Heritage: With Reference to the Problems of Iraq." *New Library World* 108(7/8): 354–69.
- Isakhan, Benjamin. 2015. "Creating the Iraq Cultural Property Destruction Database: Calculating a Heritage Destruction Index." *International Journal of Heritage Studies* 21(1): 1–21.
- Montgomery, Bruce P. 2015. "The Rape of Kuwait's National Memory." *International Journal of Cultural Property* 22(1): 61–84.
- Nusair, Isis. 2013. "The Cultural Costs of the 2003 US-Led Invasion of Iraq: A Conversation with Art Historian Nada Shabout." *Feminist Studies* 39(1): 119–48.
- Rothfield, Lawrence. 2008. *Antiquities Under Siege: Cultural Heritage Protection after the Iraq War*. Lanham, MD: AltaMira Press.
- Stark, Robert J. 2009. "Antiquities Under Siege: Cultural Heritage Protection After the Iraq War." Book review. *Canadian Journal of Archaeology/Journal Canadien d'Archéologie* 33(2): 322–24.

Islamiska staten i Syrien

Under de senaste åren har Islamiska Staten (IS)/Daesh avsiktligt förstört och plundrat i Irak och Syrien. Satellitbilder har gett en visuell indikation om förstörelsens omfattning (Casana 2015). IS har tillkännagivit att syftet med dessa handlingar är att utplåna all avgudadyrkande konst, som de menar är förbjuden enligt Islam (Sahner 2014). Omvärlden har särskilt uppmärksammat förstörelsen av Baalshamin-templet i Palmyra, samt assyriska statyer och artefakter i Mosul. Studier som specifikt behandlar IS förstörelse av kulturarv har fokuserat på omfattningen av skadorna, kartlägga vilka orsaker som ligger bakom förstörelsens omfattning och möjliga rättsliga och övriga åtgärder för att öka skyddet av kulturarv i framtiden (Brodie 2015). Flera studier och rapporter menar att IS plundring av kulturobjekt utgör en betydande ideologisk och ekonomisk resurs som möjliggör organisationens fortsatta stridande (Abdulkarim 2014; Bauer 2015). De stora inkomster som IS skaffar sig genom handel med plundrade kulturobjekt har gett upphov till uttrycket "blood antiques", vilket anspelar på de ökända "blodsdiamenterna" från Afrika (Vlasic 2014; Yoon 2015). Därutöver menar forskare att IS utnyttjar och underblåser religiösa och etniska konflikter i regionen med sina attacker mot kulturmonument; en metod som söker att utplåna lokalbefolkningens känsla av tillhörighet till, och ägandeskap av, ett visst geografiskt område. Massförstörelsen är även en del av organisationens effektiva rekryteringsstrategi (Schwartz 2014; Harmanşah 2015). Dessa ideologiska och ekonomiska faktorer har även väckt diskussion om graden av omvärldens roll och möjliggörande av IS fortsatta erövrings- och plundringståg (Cascone 2014; Sahner 2014). I anslutning till förslag om möjliga åtgärder av det internationella samhället har ett antal kritiska punkter lyfts fram. Bland annat har man diskuterat huruvida förflyttning av kulturobjekt från de berörda berövar kulturobjekten deras värde (Khan 2015). Bauer (2015) diskuterar huruvida inköp av plundrade kulturobjekt på svarta marknaden ska ses som ett sätt att rädda dessa kulturobjekt. Handel med plundrade objekt innebär dock ett ekonomiskt stöd åt IS och dess fortsatta stridande och förstörelse av kulturarv.

Referenser

- Abdulkarim, Maamoun 2014. *Directorate General of Antiquities and Museums Annual Report 2013*. Damascus: Ministry of Culture, Directorate General of Antiquities and Museums.
- Bauer, Alexander A. 2015. "Editorial: The Destruction of Heritage in Syria and Iraq and Its Implications." *International Journal of Cultural Property* 22(1): 1–6.
- Brodie, Neil. 2015. "Syria and Its Regional Neighbors: A Case of Cultural Property Protection Policy Failure?" *International Journal of Cultural Property* 22(2–3): 317–35.
- Casana, Jesse. 2015. "Satellite Imagery-Based Analysis of Archaeological Looting in Syria." *Near Eastern Archaeology* 78(3): 342–52.
- Cascone, Sarah. 2014. "Syria's Cultural Artifacts Are Blood Diamonds for ISIS." *Art Net*, September 9, tillgänglig på: <https://news.artnet.com/art-world/syrias-cultural-artifacts-are-blood-diamonds-for-isis-96814>.
- Harmanşah, Ömür. 2015. "ISIS, Heritage, and the Spectacles of Destruction in the Global Media." *Near Eastern Archaeology* 78(3): 170–77.
- Khan, Hammad Rauf. "We Are the Monuments Men." *Library Journal* 140, nr. 6 (april 2015): 18–19.
- Sahner, Chrisitan C. 2014. "Syria's 'Blood Diamonds.'" *The Wall Street Journal*, 8 september. Tillgänglig på: <http://www.wsj.com/articles/syrias-blood-diamonds-1410215215>.
- Schwartz, Amy E. "ISIS Commits Cultural Genocide." *Moment Magazine* 39, nr. 6 (november 2014): 20.
- Vlasic, Mark V. 2014. "Islamic State Sells 'Blood Antiquities' from Iraq and Syria to Raise Money." *Washington Post*, 14 september.
- Yoon, Sangwon. 2015. "Islamic State Is Selling Looted Art Online for Needed Cash." *Bloomberg* <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-06-28/isis-has-new-cash-cow-art-loot-it-s-peddling-on-ebay-facebook>.

Huvudsakliga vetenskapliga tidskrifter och specialutgåvor om kulturarv i konflikt och krig

- International Journal of Cultural Property* 17(2) 2010. (Special Issue: The Spoils of War v. Cultural Heritage)
- International Journal of Heritage Studies*
- International Institute of Social History*
- Cambridge Archaeological Journal*
- Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 14(2) 2012. (Special Issue: Conflicts of Heritage in the Balkans and the Near East)

